

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

L. Annæi Senecæ Ad Helviam Matrem De Consolatione Liber Vnvs.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

67

L. ANNÆI SENECAE

AD HELVIAM MATREM

DE CONSOLATIONE

LIBER VNVS.

ARGVMENTVM ET ORDO.

SCRIPTVS hic libellus in exsilio, quod primo imperij Claudiani anno (Ur-
bis DCCXCIII.) subiit, faciente impura illa Messallina. Hæc omnium vi-
rorum mulier, adulterium Julia Germanici filia obiecit: ei que Senecam in-
xuit. Diximus in eius Vita. Jam ergo in Corsicâ relegatus, matrem solatur,
& ostendit se casum hunc fortiter ferre, atque ipsam debere. Scripsit non sta-
tim initio exsiliij (quod Præfatio dicit) sed extremo primo anno, aut initio se-
quentis: ac scripsit iam in aui & ingenij vigore ac robore, annos natus paullo plus quadraginta.
Itaque scriptum ipsum tale est, animi & eloquentia plenum, numeris & structurâ compositum,
atque etiam ordine præter cetera dispositum. Ausim dicere, palmam inter libellos poscit. Conso-
lationis autem duo capita facit: Neque MEO nomine dolere, neque TVO debes. Non Meo.
nam nihil mihi mali est. que vulgus putat, Loci mutatio, Paupertas, Ignominia, Contem-
ptus, non sunt Mala: atque id ordine ostendit, ad Cap. XIII. Non etiam Tuo debes. nam duo
sunt que adfligere te possunt: vel, quod Præsidium aliquod in me amiseris; vel, quod Desiderium
mei ferre non possis. Prius in te non cadit, que ambitiosa non es, nec gratiam aut potentiam filio-
rum vnquam ostentasti. Non debet item alterum: quia supra sexum tuum fortis semper fuisti.
Multa mala tolerasti, hoc etiam fer. Confer te ad Sapientie studia, que iuuabunt: verte ad fra-
tres meos, & ex his & me nepotes: non es deserta. Officia & oblectamenta isti dabunt. Ver-
te etiam ad sororem tuam, que solatium erit, & exemplum. Atque in eius laudibus libelli finis.

CARMINA hic visum præscribere, que Seneca tribuuntur, & certè exsiliium eius tan-
gunt. Siue ab ipso igitur, siue de ipso scripta, ad argumentum & lucem libelli spectant.

L. ANNAEI SENECAE

EPIGRAMMATA SVPER EXSILIO.

I. AD CORSICAM.

CORSICA^a Phocæo tellus habitata colono,
Corsica, quæ Graio nomine Cyraus eras:
Corsica Sardinia breuior, porrectior Ilua:
Corsica piscosis peruia fluminibus:
Corsica terribilis, cum primùm incanduit æstas:
Sæuior, ostendit, cum ferus ora canis:
Parce relegatis, hoc est, iam^a parce sepultis.
Viutorum cineri sit tua terra leuis.

II.

BARBARA preruptis inclusa est Corfica faxis:
 Horrida, desertis vndique vasta locis.
 Non poma Autumnus, segetes non educat Æstas:
 Canaque Palladio munere Bruma caret:
 Umbrarum nullo ver est lætabile sætu,
 Nullaque in infausto nascitur herba solo:
 Non panis, non haustus aquæ, non vltimus ignis:
 Hic sola hæc duo sunt, exsul, & exsilium.

III.

QVERELA.

OCCISI iugulum quisquis serutaris amici,
 Tu miserum necdum me satis esse putas:
 Defere confossum, victori vulnus iniquo
 Mortiferum impressit mortua sæpe manus.

B

IV.

ITEM.

QVISQVIS es, & nomen dicam? dolor omnia cogit,
 Qui nostrum cinerem nunc, inimice, premis:
 Et non contentus tantis, subitisque ruinis,
 Stringis in extinctum tela cruenta caput.
 Crede mihi, vires aliquas Natura sepulchris
 Attribuit: tumulos vindicat umbra suos.
 Ipsos crede Deos hoc nunc tibi dicere, Liuor,
 Hoc tibi nunc Manes dicere crede meos:
 Res est sacra, miser. Noli mea tangere fata.
 Sacrilegæ bustis abstinere manus.

C

V.

ITEM.

CARMINA mortifero tua sunt suffusa veneno,
 Et sunt criminibus pectora nigra magis.
 Nemo tuos fugiat, non vir, non femina dentes,
 Haud puer, haud atas vndique tuta senis.
 Utque furens totas immittit saxa per vrbes
 In populum: sic tu verba maligna iacis.
 Sed solet insanos populus compescere sanus:
 Et repetunt motum saxa remissa caput.
 In te nunc stringit nullus non carmina vates,
 Inque tuam rabiem publica Musa furit.
 Dum sua compositus nondum bene concutit arma
 Miles, & è nostrâ lancea torta manu:
 Bellus homo, & validè capitalia crimina ludis:
 Deque tuis manant atra venena iocis.
 Sed tu perque iocum dicis vinumque, quid ad rem,
 Si plorem? risus si tuus ista facit?
 Quare tolle iocos, non est iocus esse malignum.
 Nunquam sunt grati, qui nocuere sales.

D

VI.

AD AMICVM.

CRISPE, mea vires, lassarumque ancora rerum:
 Crispe vel antiquo conspiciende foro:
 Crispe potens nunquam, nisi cum prodesse volebas:
 Naufragio littus, tutaque terra meo.

Solut

A
Solutus honor nobis, arx & tutissima nobis:
Et nunc afflicto sola quies animo.
Crispe, fides dulcis, placidique acerrima virtus:
Cuius Cætopio pectora melle madent.
Maxima⁶ facundo vel auro, vel gloria patri:
Quo solo careat si quis, in exilio est.
7 An tu cui iaceo saxi telluris adhærens,
Mens tecum est, nulla quæ cohibetur humo.

VII. DE QUALITATE TEMPORIS.

B
OMNIA tempus edax depascitur, omnia carpit,
Omnia sede mouet, nil finit esse diu.
Flumina deficiunt, profugum mare littora siccat,
Subsidunt montes, & iuga celsa ruunt.
Quid tam parua loquor? moles pulcherrima cæli
Ardebit flammis tota repente suis.
Omnia mors poscit. 8 Lex est, non pœna, perire:
Hic aliquo mundus tempore nullus erit.

IX. VOTVM.

C
Sic mihi sit⁹ frater, maiorque, minorque superstes,
Et de me doleat nil, nisi morte mea.
Sic illos vincam, sic vincar rursus amando:
Mutuus inter nos sic bene ceter amor.
Sic dulci¹⁰ Marcus qui nunc sermone friuinnit,
Facundo patruos prouocet ore duos.

Hæc in schidis Pythæanis palam Seneca adscribuntur: est & aliud, quod ob argumenti similitudinem viri docti pariter assignant.

IX. AD CORDVBAM.

D
Corduba solue comas, & tristes indue vultus:
Inlacrimans cineri munera mitte meo.
Nunc longinqua tuum deplora, Corduba, vatem:
Corduba non^{*} alio tempore mesta magis.
Tempore non^{*} alio, quo versis viribus Orbis,
Incubuit belli tota ruina tibi.
Cum geminis oppressa malis vtriusque peribas:
Et tibi Pompeius, Cæsar & hostis erat.
Tempore non^{*} alio, quo ter tibi funera centum
Heu nox vna dedit, quæ tibi summa fuit.
Non, Lusitanus quateret cum incenia latro,
Figeret & portas lancea torta tuas.
Ille tuus quondam magnus, tua gloria, cuius
Infigar scopulo. Corduba solue comas,
Et grate tibi, quod te Natura supremo
Alluit Oceano: tardius ista doles.

*illo. Faber

*illo.

*illo.

NOTE.

NOTÆ.

EPIGR. I.

1. PHOCÆO TELLVS H. C.] Vide Consol. ipsam, cap. viii.

2. PARCE SEPVLTVS.] *Pythæi codex, solutis: quod esset, mortuis. Sed vulgatum placet. vide Consol. cap. 1.*

EPIGR. V.

3. ET SVNT CRIMINIBVS.] *Pythæi codex, criminibus: rectè ad priora.*

4. DVM SVA COMPOSITVS.] *Aliud Epigrammation videtur, & separandum.*

EPIGR. VI.

5. CRISPE MEÆ VIREs.] *Valde in amicis namerat hunc Crispum: & quem illum? Dicitur Passienum Crispum intellegi, oratorem celebrem, diuitem, & Agrippinæ maritum, quem noſter nominat 1. De Benef. cap. ult. & initio iv. Quæſt. Natur. sed sine vllâ singularis huius amoris (quem Carmen præfert) notâ. Et verò dubito an ad hoc temporis Passienus ille vixerit. Nam Chronicor. Eusebij, anno secundo Caligula mortuum facit: Passienus filius fraude hereditatis suæ necatur. Lego, heredis suæ. Scholiastes Iuuenalis: Perit per fraudem Agrippinæ, quam heredem reliquerat, & funere publico elatus est. Nam quod in Suetonij Nerone est: Verùm Claudio impenum adepto, non solam paternas opes recuperavit, sed & Crispi Passieni vitrici sui hereditate ditatus est: non seruiunt hucusque eum vixisse. Sed cum mater à Caio relegata esset, opes ei ereptas omnes, etiam illas Passieni: sed omnia reddi-*

ta à Claudio, & bis illud millies Passieni. Ita enim de opibus eius Scholiastes Iuuenalis. Siquis tamen vult vixisse, & Eusebij notam falsam, aut alieno loco positam: esto, & tum de isto liceat intellegi. etsi vt dixi, noſter in amicis nusquam recenset: pater Seneca tantum, Noſtrum appellat. In Præfatione libri iii. Controu. Passienus noſter cum cepit dicere. Fuit sanè alius Crispus, nomine gentili Vibius: inter iucundos suavesq. oratores, & tempore Flauiorum Principum gratioſus. Potest ad illum Epigramma esse, sed ab exsule alio: & non sunt profectò hac omnia vnus viri, aut filii.

6. FACVNDQ. VEL AVO, VEL GLORIA PATRI.] *De Passieno, certum est Patrem habuisse etiam oratorem: vide lib. 11. Controu. v. De Auo, nihil scio.*

7. AN TV CVI IACEO.] *Aliàs legitur: An tua Cynicæ faxis. E quo Faber, Atquin Cynicæ. Vulgatum ego recederem: At in ca, qui iaceo.*

EPIGR. VII.

8. LEX EST.] *Ex Senecæ hoc libello: Victimum diem non quasi pœnam, sed naturæ Legem afficit.*

EPIGR. VIII.

9. FRATER MAIORVE MINORVE.] *Maiores, est Nevatus siue Gallio, minor, Meli.*

10. MARCVS.] *Noſtri filius, qui hac Consolatione (cap. xvi.) blandissimus puer dicitur. Marcum dicas Epigrammatium: neque votum absoluitur.*

CAPVT PRIMVM.

SEPE iam, mater optima, * impetum cepi consolandi te, sæpe continui. Vt auderem, multa me impellebant. primum, videbar depositurus omnia incommoda, cum lacrimas tuas, etiam si suppressere non potuissem, interim certè absterxissem. deinde, plus habiturum me auctoritatis non dubitabam ad excitandam te, si prior ipse consurrexissem. præterea timebam, ne à me * non victa fortuna aliquem meorum vinceret. Itaque vtunque conabar, manu super plagam meam impositâ, ad obliganda vulnera vestra reptare. Hoc propositum meum, erant rursus quæ retardarent. † Dolori tuo, dum recens sciret, sciebam occurrendum non esse, ne illum ipsa solatia irritarent, & accenderent. nam * in morbis quoque nihil est perniciosius, quam immatura medicina. Expectabam itaque dum ipse vires suas frangeret, & ad sustinenda remedia morâ mitigatus, tangi se ac tractari pateretur. Præterea, cum omnia clarissimorum ingeniorum monumenta, ad compescendos moderandosque luctus composita euoluerem, non inueniebam exemplum eius qui consolatus suos esset, cum ipse ab illis † comploraretur. Ita in re nouâ hæsitabam, verebarque, ne hæc non consolatio, sed exulceratio esset. Quid quod nouis verbis, nec ex vulgari & quotidianâ sumptis † allocutione, opus erat homini ad consolandos suos ex ipso rogo caput alleuant? Omnis autem magnitudo † doloris modum excedentis necesse est dilectum verborum eripiat, cum sæpe vocem quoque ipsam intercludat. Vtunque, connitat: non fiduciâ ingenij, sed

A sed quia possum instar efficacissimæ consolationis esse, * consolator. Cui nihil negares, huic hoc utique te non esse negaturam (licet omnis * maror contumax sit) spero, ut desiderio tuo velis à me modum statui. Vide quantum ¹⁰ de indulgentiâ tuâ promiserim mihi: potentior me futurum apud te non dubito, quàm dolorem tuum: quo nihil est apud miseros potentius. Itaque ¹¹ ne statim cum eo concurram, ¹² adero prius illi, & quibus excitetur, ingeram: omnia proferam, & rescindam quæ iam obducta sunt. Dicit aliquis: Quod hoc genus est consolandi, oblitterata mala reuocare, & animum in omnium ærumnarum suarum conspectu collocare, vix vnius patientem? Sed is cogitet, quæcunque vsque eò perniciosa sunt, ut contra remedium conualuerint, plerumque contrariis curari. Omnes itaque luctus illi suos, omnia ¹³ lugubria admouebo. hocerit non molli viâ mederi, sed vrere ac secare. Quid consequar? ut pudeat animum, tot miseriarum victorem, ægrè ferre vnum vulnus, in corpore tam cicatricoso. Fleant itaque diutiùs, & gemant, quorum delicatas mentes enervauit longa felicitas, & ad leuissimarum iniuriarum motus collabantur: at quorum omnes anni per calamitates transferunt, grauiissima quoque forti & immobili constantiâ perferant. Vnum habet assidua infelicitas boni, quòd quos sæpe vexat, nouissimè indurat. Nullam tibi fortuna vacationem dedit à grauissimis luctibus: ne natalem quidem tuum excepit. Amisisti matrem statim nata, imò ¹⁴ dum nascereris: & ad vitam quodammodo ¹⁵ exposita es. Creuisti

COMMENTARIVS.

H N Titulo est, AD HELVIAM.] Quod plerique libri, Ad Helbiam: mens, Hebiam. Aureti notatio est, duorum disertissimorum matres, Heluias fuisse. nam & Ciceronis sic dicta. Heluix autem gentis Pertinax Imp. fuit. & in lapidibus crebriusculi sunt. ipsa etiam Heluia in isto: L. HELVIO. HELVIÆ. L. GRATO.

CAP. I. I. IMPETVM CEPI.] In meis duobus, feci. Prior phrasis auctoribus nititur. Suetonio in Aug. Impetum se cepisse scribit, frumentationes abolendi. In Calig. Expeditionis Germanicæ impetum cepit. In Othone: Impetum cepit moriendi: b̄p̄iōv, & appetitum validum.

2. NON VICTA.] Sensus esset: Ne si ego palmam non vicissem Fortunam, audacior in meos surgeres, vinceresq̄. At mihi placeat magis, Neme non victo: idq̄, argutus. Ne cum me non vicisset, in quem tam sua inruit, meos vinceret. Volo hanc palmam ferre, ut nec me, nec meos.

3. DOLORI TVO.] Hoc negas? recentis occurrentium? Ouidius aliter:

Temporis officium est, solatia dicere, certi, Dū dolor in cursu est, dū petit æger opem. At cum longa dies sedauit vulnera mentis, Intempertiuè qui monet, ille mouet.

Tuipse aliter (epist. LXIII.) Nulla res citius in odium venit, quàm dolor: qui recens consolatorum inuenit, inueteratus deridetur. Vera tamen utraque sententia, neque nimis recentis occurrentium, ne remediis irriteretur: neque veteri, ne in nouetur.

4. IN MORBIS.] Hippocratis edictum, τὰ φάρμακα φαρμακείων: Matura medicari. Et Plutarchus simili imagine, Consolatione ad Apollonium: Nec optimi medici quidem humorum influxibus statim medentur: sed patiuntur tumoris ardorem, sine aliâ appositione, per se maturefcere & concoqui.

5. COMPLORARETVR.] Vt funus. Itamox: ex ipso rogo caput alleuare. Ouidius de sua relegatione: Famina virque meo, pueri quoque, funere marerent.

Epigramma ad Corsicam: Parce relegatis, hoc est iam parce sepultis. Et noster infra, cap. XI. Raptum me audisti. Nimirum est hac mors quadam ciuilitas, & Interire homines maximâ ac mediâ capitis minutione, æquè ac morte, Iurisconsultus scripsit.

6. ALLOCVTIONE.] Pro consolatione, crebrò Latini, ut & Græci ἔργον, ἔργον usurpant.

7. DOLORIS MODVM EXCED.] Ipsam hoc Alexides:

— τὰ δὲ μετρίων αἰ μὲν ἄλλοις δὲ πῶς ποιοῦσι τὰ φερόντα μετὰ δόσαν: — qui modum excedit dolor, De sede mentem turbat.

Et bene de excedente, nam aliter in alio, & in ingenium facit, siue iritat. Ouidius:

— grande doloris Ingenium est, miserisq̄ venit sollertia rebus. Seneca pater, de Haterio, cuius oratio, ob memoriam mortis filij, fletu interrupta: Deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret, quàm magna interim pars ingenij dolor esset.

8. CONSOLATOR.] Quia robur à robore meo sumes, hoc ipso erigèris, quòd stare me videbis.

9. MÆROR CONTVMAX.] Adde infra, cap. XVI. **CAP. II. IO. DE INDVLGENTIA.]** Obsequioso affectu.

11. NE STATIM.] Malim, nec statim.

12. ADERO.] Tuebor, & descenda, causam agam.

13. LUGVBRIA.] Signa luctus, & vestes. Propertius: — mater nunquam lugubria sumpsi. Seneca Tragicus: Amicta coniux lugubribus.

14. DVM NASCERERIS.] In partu igitur.

15. EXPOSITA ES.] Quasi de ferta à parente, & ab abeunte relicta: ut solet in Expositione.

16. AVVN-

- Creuisti sub nouerca: quam tu quidem omni obsequio, & pietate, quanta vel in filiâ A
conspici potest, matrè fieri coegisti: nulli tamen non magno constitit & bona nouerca.
16 Auunculum indulgentissimum, optimum ac fortissimum virum, cum aduentum
eius expectares, amisisti. Et ne seuitiam suam fortuna leuiorem 17 ducendo faceret, in-
tra tricesimum diem, carissimum virum tuum, ex quo mater 18 trium liberorum cras,
extulisti. Lugenti tibi luctus nuntiatus est, omnibus quidem absentibus liberis: quasi
de industriâ in id tempus coniectis malis tuis, vt nihil esset vbi se dolor tuus reclinaret.
Transeo tot pericula, tot metus, quos sine interuallo in te incurfantes pertulisti: modò
19 in eundem finem, ex quo 20 tres nepotes emiseras, ossa trium nepotum recepisti. In-
tra vicesimum diem, quam 21 filium meum in manibus & in osculis tuis mortuum fune-
raueras, raptum me audisti. hoc adhuc defuerat tibi, lugere viuos. Grauissimum
III. est ex omnibus, quæ vnquam in corpus tuum descenderunt, recens vulnus: fateor. non
summam cutem rupit: pectus, & viscera ipsa diuisit. Sed quemadmodum 22 tirones le-
uiter faucij tamen vociferantur, & manus medicorum magis, quam ferrum horrent: at B
veterani, quamuis confossi, patienter ac sine gemitu, velut aliena corpora, 23 exsecari pa-
tiuntur: ita tu nunc debes te fortiter præbere curationi. Lamentationes quidem & vlu-
latus, & alia per quæ ferè muliebris dolor 24 tumultuatur, amoue. perdidisti enim 25 tot
mala, si nondum misera esse didicisti. Ecquid videor tecum timidè egisse? nil tibi sub-
duxi ex malis tuis, sed omnia coaceruata ante te posui. Magno id animo feci: constitui
IV. enim vincere dolorem tuum, non 26 circumscribere. Vincam, puto. primum si
ostendero 27 nihil me pati, propter quod possim dici miser, nedum propter quod miseros
etiam, quos contingo, faciam: deinde si ad te transiero, & probauero, ne tuam quidem
grauem esse fortunam, quæ tota ex meâ pendet. Hoc prius aggrediar, quod pietas tua
audire gestit, nihil mali esse mihi: si 28 hoc tibi demonstrare non poterò, ipsas res quibus
me putas premi, non esse intolerabiles, faciam manifestum. Sin id credi non potue-
rit: at ego mihi ipse magis placebo, quòd inter eas res beatus ero, quæ miseros solent C
facere. Non est quòd de me aliis credas: ipse tibi, ne quid incertis opinionibus pertur-
beris, indico me non esse miserum. Adiciam, quòd securior sis, nec fieri quidem posse
V. miserum. Bonâ conditione conditi sumus, si eam non deseruerimus. Id egit
29 rerum

16. AVVNCVLVM.] *Matris, an Senecæ? Imò hu-
ius, qui maritus fuit sororis matris, peritq; rediens ex
Aegypto. Infrâ, cap. vlt. Carissimum virum ami-
serat, auunculum nostrum.*

17. DUCENDO FACERET.] *Trahendo, interual-
lum dando. Alij libri, diducendo: quod esset, par-
ticiendo, disparando, sensu consimili.*

18. TRIUM LIBERORVM.] *Neuati, mei, &
Mela.*

19. IN EVNDEM SINVM.] *Legi enim ossa, &
in sinum (quod hic notes) tum in urnam reponi soli-
ta. Tibullus:*

— non hic mihi mater

Quæ legat in mæstos ossa perusta sinus.

20. TRES NEPOTES.] *Tres tantum? imò plures,
sed postea, vt opinor, & post istorum occasum. Nam
Marcus adhuc superstit, & Nouatilla, cap. xvi. At-
que adeo scribit, tot nepotes pronepotisque patri
dedisse. Igitur hic de illo tantum tempore, quo tres
istos emisit, amisi.*

21. FILIUM MEVM.] *Vnum è tribus illis ne-
potibus.*

CAP. III. 22. TIRONES.] *Adde de Prouid.
cap. iv. Et Cicronem i. Tuscul.*

23. EXSECARI PATIVNTVR.] *Alij, excoritari.
quidam scripti, excauari: sed & quidam exanari:
vt ego arbitret, exlaniani fuisse. quod verbi Seneca*

*vsurpat epist. lxxxvi. & ego super eo aliquid in
Elect. i. cap. xvi.*

24. TVMVLTVTVR.] *Proprium faminis. quæ
magno gaudent sudare tumultu.*

25. TOT MALA.] *Quid mali, si mala perdiderit?
optabile porius. Meus liber, militia: an forte, militias?
Perdidisti tot stipendia, & frustra pugnasti fortiter
ac repugnasti, si nunc succumbis, nec veteranum robur
presepis. Inter tirones adhuc censenda es. Ita maneat
in illâ metaphorâ dictâ. Et si vulgatum explices et-
iam, Frustra tot mala tulisti, si nondum vsam se-
rendi nacta.* D

26. CIRCUMSCRIBERE.] *Per astus & ambages
fallere. in orbem scribere, & cingere: vt Circum-
uenire.*

CAP. III. 27. NIHIL ME PATI.] *Pulchra
inuentio, & diuisio. Duo dicam. primum, non mihi
aliquid mali accidisse, deinde nec tibi. Si igitur nec
meam vicem, nec tuam luges: quid luges? Simile in
Consol. ad Marciam, cap. xii. Dolor tuus vtrum
sua spectat incommoda, an eius qui decessit?*

28. HOC TIBI DEMONSTRARE NON.] *Absit
meo, alijs, scriptus, & verò superest. Sententia. Da-
cebo nihil mihi mali esse: imò, si poterò, nec ipsas res
esse malas, quibus cerjes me premi. Sequentia docent,
sic fuisse scriptum.*

CAP.

A³⁹ rerum natura, ut ad bene viuendum non magno apparatu opus esset: unusquisque facere se beatum potest. Leue momentum in aduenticiis rebus est, & quod in neutram partem magnas vires habeat: nec secunda sapientem euehunt, nec aduersa demittunt. Laborauit enim semper, ut in se plurimum poneret, intra se omne gaudium peteret. Quid ergo? sapientem me esse dico? minime. nam id quidem si profiteri possem, non tantum negarem miserum me esse, sed omnium fortunatissimum, & in 3° vicinum Deo perductum prædicarem. Nunc, quod satis est ad omnes miseras leniendas, sapientibus: viris 31 me dedi; & nondum in auxilium mei validus, in aliena castra confugi, 32 eorum scilicet, qui facile se & sua tuerunt. Illi me iusserunt stare assidue, 33 velut in præsidio positum, & omnes conatus fortunæ, & omnes impetus prospicere multo ante quam incurrant. Illis grauis est, quibus est repentina: facile eam sustinet, qui semper expectat. Nam & hostium aduentus eos prosternit, quos inopinatè occupauit: at qui futuro se bello ante bellum parauerunt, compositi & aptati, primum, qui tumultuosissimus est, 34 iectum facile excipiunt. Nunquam ego fortunæ credidi, etiam si videretur pacem agere: omnia illa, quæ in me indulgentissimè conferebat, pecuniam, honores, gloriam, eo loco posui, vnde posset ea sine moru meo repetere. Interuallum inter me & illa magnum habui. itaque abstulit illa, 35 non auulsit. Neminem aduersa fortuna comminuit, nisi quem secunda decepit. Illi qui munera eius velut sua & perpetua amauerunt, qui se propter illa suscipi voluerunt, iacent, cum vanos & 36 pueriles animos, omnis solide voluptatis ignaros, 36 falsa & mobilia oblectamenta destituunt. At ille qui se latis rebus non inflauit, nec mutatis contrahit, 37 aduersus vtrumque statum inuictum animum tenet, & exploratè iam firmitatis. nam in ipsâ felicitate, quid contra infelicitatem valeret, expertus est. Itaque ego in illis quæ omnes optant, existimaui semper, nihil veri boni inesse: quin inania, & specioso ac decepturo furo circumlita inueni, intra nihil habentia 38 fronti suæ simile. Nam in illis quæ mala vocantur, nihil tam terribile ac durum inuenio, quàm opinio vulgi minabatur. verbum quidem ipsum, persuasione quadam & consensu, iam asperius ad aures venit, & audientes tanquam triste, & execrabile ferit: ita enim populus iussit: sed 39 populi scita ex magnâ parte sapientes abrogant.

Remoto igitur iudicio plurium, quos prima rerum facies, 40 vtrunque credita est, aufert, videamus quid sit exsilium: nempe, loci commutatio est. Angustare 41 ne videamur vim eius, & quicquid pessimum in se habet, subtrahere: hanc commutationem

loci

VI.

CAP. V. 29. RERVM NATVRA.] *Deus. ita enim sepe vocabant: quod doceo i. Physiol. Dissert. v.*

30. VICINVM DEO.] *Qui stabilis, & equalis, sine motu. Stoicorum passim voces, Sapientem Deo non vicinum modò (quod hic modestius) sed parem esse, & ex æquo viuere. Vide sis Manuduct. lib. III. Dissert. xiv.*

31. ME DEDI.] *Sum etiam inter Studiosos, non Eruditos, inter Progredientes, non Progressos.*

D 32. EORVM SCILICET.] *Stoicorum. qui res aduenticias (ut Academici aut Peripatetici) ad felicitatem non requirunt. Itaque facili apud istos beata vita affectio & inuicta est.*

33. VELVT IN PRÆSIDIO.] *Sapientis Iobi dictum, Vitam militiam esse. Quid Epicurus? Dissertat. xxiv. lib. III. ἡ ζωὴ τῆς ἐπιστήμης ὁμοίωσις τοῦ στρατεύματος, καὶ αὐτὴ μάχη καὶ ποικίλη: Militia quædam est vita nostra, atque ea longa & varia.*

34. NON AVVLSIT.] *Nec enim mihi applicita coarserant.*

35. PVERILES ANIMOS.] *Nam rudes omnes Sapientia, pueri sunt: illa in viros transcribit. Vide Manuduct. lib. II. Dissert. I.*

36. FALSA ET MOBILIA.] *Duo adsignat. nec vera, nec diutina esse. Fucum habent, aurum non habent.*

37. ADVERSVS VTRVMQVE STATVM.] *Achilles hoc sibi tribuit, apud Euripidem, in Iphigeniâ.*

Ἐπιβόρων μοι θυμὸς αἰρετὰ φοβέω.
Ἐπίσταται δὲ τοῖς κακίστοις ἀχάραν,
Μεθίως τε χάλειν τοῖσιν ἕωκα κούροισι:
Excelsus animus potèd nunc mi attollitur:
Qui nouit in rebus dolere tristibus,
Et cum modo gaudere iam melioribus.

38. FRONTI SIMILE.] *Nihil pro vulnè, aut primâ specie. Tacitus Agricola: Pulchrum ac decorum in frontem. id est speciem. Valerius: In secessu, quàm in fronte beator. Manilius: -penitusq; Deus, non fronte, notandus. Nestor hoc statim dicit, Primam rerum faciem.*

39. POPVLI SCITA.] *φῶλος ἔδ' ἡλετὶς πάντος καλοῦ ἀρετῆματος ὄχλος: Prouis enim iudex omnis honestæ rei populus: Pythagoras.*

CAP. VI. 40. VTRVQVE CREDITA EST, AVFERT.] *Secum rapit, sine aliâ inspectione aut examine. Fulgo mala videntur? mihi: bona? mihi.*

41. NE VIDEAMVR.] *A meo hac libro sunt, & verâ. Definitio autem exsili in Dione, ubi Philiscus Ciceronem solatur (simile argumentum est, meretur legi) talis. φυχὴν, ἀποδύμια τις ἀτιμος: Exsilium, peregrinatio quædam ignominiosa.*

G

42. INTO-

loci sequuntur incommoda, paupertas, ignominia, contemptus. Aduersus ista postea A
 configam: interim primum illud intueri volo, quid acerbi afferat ipsa loci commuta-
 tio. Carere patriâ, ⁴² intolerabile est. Aspice agedum hanc frequentiam, cui vix ⁴³ vrbis
 immensa tecta sufficiunt. maxima pars illius turbæ patriâ caret: ex municipiis & colo-
 niis suis, ex toto denique orbe terrarum confluerunt. Alios adducit ⁴⁴ ambitio, alios
⁴⁵ necessitas officij publici, alios imposita legatio, alios ⁴⁶ luxuria, opulentum & oppor-
 tunum vitis locum quærens: alios ⁴⁷ liberalium studiorum cupiditas, alios ⁴⁸ specta-
 cula: quosdam traxit amicitia, quosdam industria, latam ostendendæ virtuti nacta
 materiam: quidam ⁴⁹ vnalem formam attulerunt, quidam vnalem eloquentiam.
 Nullum non hominum genus ⁵⁰ concurrat in urbem, & virtutibus & vitis magna pre-
 tia ponentem. Iube omnes istos ⁵¹ ad nomen citari, & ⁵² Vnde domo quisque sit, quæ-
 re: videbis maiorem partem esse, quæ relictis sedibus suis, venerit in maximam quidem
 ac pulcherrimam urbem, non tamen suam. Deinde ab hac ciuitate discede, quæ velut
⁵³ communis patria potest dici: omnes vrbes circumi. nulla est, vbi magnam partem B
 peregrinæ multitudinis non inuenias. Nunc transi ab iis quarum amena positio, &
 opportunitas regionis plures allicit: deserta loca, & asperrimas insulas, ⁵⁴ Sciathum &
⁵⁵ Seriphum, ⁵⁶ Gyaram & ⁵⁷ Cosuram pete. nullum inuenies ⁵⁸ exsilium, in quo non
 aliquis ⁵⁹ animi causâ moretur. Quid tam nudum inueniri potest, quid tam ⁶⁰ abru-
 ptum vndique, quam hoc saxum? quid ad copias respicienti ⁶¹ ieiunius? quid ad ho-
 mines

42. INTOLERABILE EST.] *Vel Euripide iudice, in Phœnissis.*

Τι, τὸ εἶναι πατρίδος, ἢ κἀνδρὶ μέγας,
 Μέγιστον ἔργον ὃ ἐστὶ μέλλων, ἢ λόγῳ:

Et quide carere patriâ, magnum est malum?
 Vel maximum. & te grauius est, quâ dicitur.

43. VRBIS IMMENSÆ.] *Aliâs, immensa. Illud pro magnâ Roma verius, satis adstruât in nostris Admirandis.*

44. AMBITIO.] *Vt honores hic gerant.*

45. NECESSITAS OFFICIJ.] *Ad indices referre licet, qui euocabantur ad officium hoc in urbem. Potest & de alio munere, quod apud Principem, aut in vrbe, obitur.*

46. LVXVRIA.] *Vt habeant vbi opes explicent, & absument.*

47. LIBERALIVM STVDIORVM.] *Honestissima causa, & omne genus docti aut doctores Romæ. Casiodorus: Roma, ciuitas litterarum. Symmachus: Roma, domicilium Latiaris facundia. Sidorius: Domicilium Legum, gymnasium Litterarum. Opto sic esse, & manere.*

48. SPECTACVLA.] *Quæ crebra, splendida: nec mirum, si alliciebant.*

49. VNALEM FORMAM.] *Vtriusque sexus (pudet) scorta.*

50. CONCVRRIT IN VRBEM.] *Tanquam ad viuana, ait ille. Tacitus: Quod cuncta vndique atrocia aut pudenda confluant, celebranturque. Itaque multa sex erat.*

51. AD NOMEN.] *Vt in censu, aut dilectû: & est dictio formularis.*

* id est, arborum.

52. VNDE DOMO.] *Hoc quoque ex communi formulâ. Virgilius: Qui genus, vnde domo? Suetonius: Domo Nuceria. Ascotum ita corrigam. Cæcilius Niger, homo Siculus: imò, domo. Et Ennium: Nauus repertus homo, Graio patre, Graius homo rex. Scribe, Graius domo. Centena in libris & lapidibus exempla sunt.*

53. COMMVNIS PATRIA.] *Plinius lib. III. Vna*

cunctarum gentium in toto orbe patria feret. Libri tamen scriptis abest Patria. & potest. hoc sensu: quod ab omnibus gentibus habitetur, ut vrbs orbi communis. Lucanus:

— urbem populis, victisq; frequentem
 Gentibus, & generis, coëat si turba, capaxem
 Humani.

54. SCIATHVM.] *Maris Aegæi insulam, Mela & Ptolemao. Had. tamen Iunius dubitat, an non Cythnon, aut Cianon, verius: v. Animadu. cap. XIII. Non ergo.*

55. SERIPHVM.] *Ibidem sitam, Plinius aliisq.*

56. GYARVM.] *In eodem mari. Plinius, Virgilius, Tacitus, Iuuenalis, Philo Iudæus.*

57. COSVRAM.] *Inter Africam & Siciliam, Plinio, Straboni, Mela. Atque hæc est à Mureto lectio. nam libri priores, Corsicam: è quo Iunius, Corcyram. Vix mutem: etsi seorsim mox de eius exsiliij sui asperitate dicit.*

58. EXSILIVM.] *Pro loco destinato exsilibus. Epigramma:*

Hic sola hæc duo sunt, Exsul & Exsilium.

59. ANIMI CAVSSA.] *Sua voluntate & voluntate, non iussu aut missu alieno.*

60. ABRVPTVM VNDI QVE.] *Quis aspera, D male habitata, & plenisque locis inaccessa: Strabo de hac Corsicâ. Etiam in Epigrammate:*

Barbara præruptis inclusa est vndique saxis.

61. IEIUNIVS.] *Epigramma:*

Non poma Autumnus, segetes non educat
 Æstas,

Canaque Palladio munere Bruma caret.

* Vmbrarum nullo Ver est lætabile fectus,

Nullaq; in insausto nascitur herba solo.

Non panis, non haustus aquæ, non vltimus ignis.

Valde abicit, & damnat: sed quis est vltimus ignis, versu vltimo? credo ignem ad rogum intellegi: quasi tanta inopia ligni, ut nec eò suppediret. At Diodorus mirius de eâ: Incolæ cibis vtuntur, lacte, melle, carni.

A mines⁶⁴ immanfuctius? quid ad ipsum loci suum horridius? quid ad celi naturam⁶⁵ intemperantius? plures tamen⁶⁴ hic peregrini, quam ciues consistunt. Vsq̄ue eò ergo commutatio ipsa locorum grauis non est, vt hic quoque locus à patriâ quosdam abduxerit. Inuenio qui dicant, inesse naturalem quandam animis irritationem commutandi sedes, & transferendi domicilia. ⁶⁵ Mobilis enim & inquieta mens homini data est: nunquam se tenet: spargitur, & cogitationes suas in omnia nota atque ignota dimittit, vaga, & quietis impatiens, & nouitate rerum latissima. Quod non miraberis, si primam eius originem adspexeris. Non est ex terreno & graui concreta corpore: ex illo⁶⁶ caelesti spiritu descendit. ⁶⁷ caelestium autem natura semper in motu est: fugit, & velocissimo cursu agitur. Adspice sidera mundum illustrantia: nullum eorum perstat. labitur assidue, & locum ex loco mutat: quamuis cum vniuerso vertatur, in contrarium nihilominus⁶⁸ ipsi mundo refertur: per omnes⁶⁹ signorum partes discurret; perpetua eius agitatio, & aliunde aliò commigratio est. Omnia voluntur semper, in transitu sunt, & vt lex & natura necessitas ordinauit, aliunde aliò deferuntur. Cum per certa annorum spatia orbem suos explicuerint, iterum ibunt per quæ venerant. I nunc, & animum humanum, ex iisdem quibus diuina constant compositum feminibus, molestè ferre putat transitum ac migrationem: cum⁷⁰ Dei natura, assiduâ & citatissimâ cõmutatione, vel delectet se, ⁷¹ vel conferuet. A caelestibus, agendum, te ad humana conuerte. videbis gentes, populosque mutasse sedem. Quid sibi volunt in mediis Barbarorum regionibus Græca vrbes? quid inter Indos Persasque⁷² Macedonicus sermo? Scythia, & totus ille ferarum indomitarumq̄; gentium tractus, ciuitates⁷³ Achaicæ⁷⁴ Ponticis impositas littoribus ostentat. Non perpetuæ hiemis sæuitia, non hominum ingenia, ⁷⁵ ad similitudinem cæli sui hor-

carnibus, hæc omnia VERTIM regione submittente. *Quomodo autem, si nec herba quidem nascitur? Sed certum est, etiam hodie laudatas ibi oues nasci & pasci.*

C 62. IMMANSVETIVS?] Cum Seneca Strabo: qui latrocinia exercere eos scribit, maximè qui montana incolunt, *ἢ ἀγριωτέρας εἶναι τῶν ἀγρίων*: & magis feros ipsis feris. Tum addit: ipsa mancipia illinc capta & abducta, vix sui vsum præbere: siue quia impatientiâ vitam fugiant, siue quia dominoruditate nimia & stupore obtundant. *Quid autem iterum Diodorus? ex diametro aduersus. τὰ δὲ πρὸς ἀλλήλους βιοῦσιν ἐπιτιμῶς καὶ δίκαιος, ὡς καὶ πάντα ἡέδον τοῦ ἀλλοῦ βαρβάρου:* Ipsi inter se mansuerit & iuste agitant, præter ceteros fere Barbaros. *Iam de mancipiis: τὰ δὲ ἀνδραπόδα τὰ κύρνια διαφέρει δὸς αἰ τῶν ἄλλων δούλων εἰς τὰς κτῆ τὸν βίον χρείας, οὐσιμῆς ταύτης τῆς ιδιότητος ὡς Λαοῦ δουλοῦ:* Mancipia è Cyrno (Corsicâ) præstare reliquis videntur, ad vitæ vsus, naturali quadam

D proprietate insitâ & comitante. *Hæc, nisi per calumniam, aut certè argutiam, vix conciliet: satis mirum, cum nec diuerso nimis auro sint scripta.*

63. INTemperantivs?] De astibus intelligit. *vt in Epiqr.*

Corsica terribilis, cum primùm incanduit astas:

Sæuior, ostendit cum ferus ora canis.

64. HIC PEREGRINI.] *Infrâ diducit, cap. VIII.*

65. MOBILIS ENIM.] *Alcmaeon aiebat, κινεῖται αὐτὸν συνεχῶς, ὡς τὸν ἥλιον:* Moueri eam continuo, vt solem. *Seneca epist. xxxix.* Quemadmodum flamma iacere ac deprimi non potest, non magis quam quiescere: sic noster animus in motu est, eo mobilior & actuosior, quò vehementior fuerit.

66. CAELESTI SPIRITV.] *Nos quadam De Vit.*

beat. cap. xxxii. & plenè lib. III. Physiolog. Dissert. VIII.

67. CAELESTIVM NATVRA.] *Panegyricus scriptor: Inspectâ penitus veritate cognouimus, quæ causa faciat, vt numquam otio acquiescere velit. Profectò enim non patitur hoc caelestis ille vestri generis conditor. Quidquid immortale est, stare nescit, sempiternoque motu se seruat. Aternitas. Et alius, ad Theodosium: Gaudent profectò diuina perpetuo motu, & iugi agitatione se vegetat. Aternitas, & quidquid homines vocamus laborem, vestra natura est. Vt indefessa vertigo cælum rotat, vt maria æstibus inquieta sunt, & stare Sol nescit: ita tu, Imperator, continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus, semper exercitus es.*

68. IPSI MVNDO.] *Id est, cælo. Ita enim prisca passim, Græci Latiniq̄. Nos II. Physiolog. Dissert. VI.*

69. SIGNORVM PARTES.] *Zodiaci.*

70. DEI NATVRA.] *Iterum, cæli. Nam est totus Mundus, sensu quodam, Deus: tamen cælum maximè, vbi magna huius anime ἡγεμονικόν, siue Principale. Vide me I. Physiolog. Dissert. VIII.*

71. VEL CONSERVET.] *Suprà in Panegyrico: Iugi agitatione se vegetat. Aternitas: & stare eius aut quiescere, est interire.*

72. MACEDONICVS SERMO.] *Eorum, qui in colonis ab Alexandro ibi relicti.*

73. ACHALÆ.] *Cape Graciam vniuersè, vt illa etas dixit.*

74. PONTICIS LITORIBV.] *Plurime vrbes Græcicæ, vt Apollonia, Mesembria, Dionysopolis, Tomi, Istropolis, Olbia: alie multe.*

75. AD SIMILITVDINEM CÆLI.] *Verum est. & emollit gentes clementia cæli, aut potè aiterumq̄, contrario horrescunt, nec telis magis (verba Pliny) quam suo cælo & sidere armantur.*

horrentia transferentibus domus suas obstituerunt. Athenienfis in Asiâ ⁷⁶ turba est: ⁷⁷ Miletus LXXV. vrbium populum in diuersa effudit: ⁷⁸ totum Italiæ latus, quod infero mari alluitur, maior Græcia fuit. ⁷⁹ Tuscos Asia sibi vindicat: ⁸⁰ Tyrij Africam incolunt: ⁸¹ Hispaniam Pœni: Græci se in Galliam immiserunt, in Græciam Galli: Pyrenæus ⁸² Germanorum transitus non inhibuit: per inuia, per incognita versauit se humana leuitas. Liberos, coniugesque, & graues senio parentes traxerunt. Alij longo errore iactati, non iudicio elegerunt locum, sed lassitudine proximum occupauerunt: alij armis sibi ius in alienâ terrâ fecerunt: quasdam gentes, cum ignora peterent, mare hausit: quasdam ibi confederunt, vbi illas rerum inopia deposuit. Nec omnibus eadem causa relinquenti, quærendique patriam fuit. Alios excidia vrbium suarum, hostilibus armis elapsos, in aliena, spoliatos suis, expulerunt: alios domestica seditio submouit: alios nimia superfluentis populi frequentia, ad exonerandas vires, emisit: alios pestilentia, aut frequens tætarum hiatus, aut aliqua intoleranda infelicis soli vitia eiecerunt: quosdam fertilis oræ, & in maius laudatæ fama corrupit: alios alia causa exciuit domibus suis. Illud itaque est manifestum, nihil eodem loco mansisse, quo genitum est. assiduus humani generis discursus est. quotidie aliquid in tam magnæ orbe mutatur. Noua vrbium fundamenta iaciunt: noua gentium nomina, extinctis prioribus, aut in accessionem validioris conuersis, oriuntur. Omnes autem istæ populorum transportationes, quid aliud, quàm publica exsilia sunt? Quid tam longo te circuitu traho? quid interest enumerare Antenorem Patavij conditorem, & Euandrum in ripâ Tiberis regna Arcadum collocantem? quid Diomedem, aliosque quos Troianum bellum, victos simul victoresque, per alienas terras dissipauit? Romanum imperium nempe auctorem exfulem respicit: quem profugum, captâ patriâ, exiguas reliquias trahentem, necessitas & victoris metus, longinqua ⁸³ quærentem, in Italiam detulit. Hic deinde populus quot colonias in omnes prouincias misit? vbiunque vicit Romanus, habitat. Ad hanc commutationem locorum libenter nomina dabat, & relictis artis suis trans maria sequebatur colonus fenex. Res quidem non desiderat plurimum enumerationem: vnum tamen adiciam, quod in oculos se ingerit. Hæc ipsa insula sæpe iam cultores mutauit. Vt antiquiora quæ vetustas obduxit, transeam, Phocide relictâ, ⁸⁴ Graij qui nunc Massiliam colunt,

VII.

VIII.

76. TURBA EST.] Nihil ego mutem: est Pincianus acutè, in Asiâ vrbis est Miletus. Vulgatum libri & res afferunt: Velleium audi. Iones, duce Ione, profecti Athenis, occupauere nobilissimam partem regionis maritimæ, quæ nunc appellatur Ionîa: vrbesque constituere Ephesum, Miletum, Colophonam, Prienen, Lebedum, Myutem, Erythram, Clazomenas, Phocæam: multasque in Ægæo atque Icario occupauere insulas. Nonne hæc verè turba est, profecta Athenis?

77. MILETVS LXXV.] Teneo numerum, in alijs libris deprauatum. pro quo Plinius lib. v. cap. XXIX. Miletus, Ionîæ caput. super LXX. (ita meliores libri) vrbium per cuncta maria genitrix. At, per cuncta maria, satis indefinuit: Strabo restringit. Multa sunt Milesiæ ciuitatis præclara: maximum, multitudo coloniarum. Nam & Pontum Euxinum frequentarunt totum, & Propontidem, & alia loca.

78. TOTVM ITALIÆ.] Non vulgò sic obtinuit Maiorem Græciam dici, sed restrictius frontem Italiæ. (Plinij verba) quæ à Locris incipit, & in tres diuiditur sinus. Tamen veteri opinione & sermone, quod Seneca ait, fuit, imò & laxius fuit. Nam totam Italiam, quia Siculi in eâ, atque alij Græci, sic appellabant. Et vnde Magnam, aut Maiorem, nisi longius complexi essent? Onidius:

Itala nam tellus Græcia maior erat.

Athenas: μυαλὴν ἑλλὰς καλῆτας πάντα ἔχουσαν καὶ Ἰταλίας κατοικησίαν: Magna Græcia appellatur, omnis serè habitata Italia. Adde Festum, in Maior Græcia.

79. TUSCOS ASIA.] E Lydiâ profectos, duce Tyrrheno, à quo Tyrrhenia: vt communis opinio tenet. Dionysius enim aliter, & vult indigenam gentem, nec vanis argumentis, esse.

80. TYRIJ AFRICAM.] Quorum ibi Viica, & Carthago.

81. HISPANIAM POENI.] Gadibus, & sunt qui Medianam Sidoniam, quasi à Sidone dictam, adiungant: Malacam, Abderam, & loca alia.

82. GERMANORVM TRANSITVS.] Ergo illi in Hispaniam? non olim, quod sciam: sed Gallos accipe, quos laudè Germanos etiam dici scimus. Nam Celtiberos intellegit, à Celtis dictos: quod ipsum tamen commune etiam Germanis nomen. Plinius Panegyrice, Germaniam Pyrenæo & Alpibus terminatam scripsit, Galliam certè intellexit.

CAP. VII. 83. QUÆRENTEM.] Scripti ferè, quarentes. Verùm, quærens: & ad metum refer.

CAP. VIII. 84. GRAIJ QVI.] Phocenses, quorum Calaris ibi etiâ colonia, vt vult Diodorus. An rectè tamen sic scriptum? Aleris, aut Aleria Latino flexu, verius esset. nam Calaris quidem in Sardinia. Tamen vulgata etiam Flori lectio Catalim asserit,

A colunt, prius in hac insulâ confederunt. Ex quâ quid eos fugauerit, ⁸⁵ incertum est: verum cæli grauitas, an præpotentis Italiæ conspectus, an natura ⁸⁶ importuosi maris. nam in causâ non fuisse feritatem accolarum, eo apparet, quod maxime tunc trucibus & inconditis Galliæ populis se interposuerunt. Transferunt ⁸⁷ deinde Ligures in eam, transferunt & Hispani, quod ex similitudine ritus apparet. eadem enim ⁸⁸ tegumenta capitum, idemque genus ⁸⁹ calceamenti, quod Cantabris est, & verba quædam. nam totus sermo, conuersatione Græcorum Ligurumque, à patrio desciiuit. Deducæ deinde sunt duæ ciuium Romanorum coloniæ: ⁹⁰ altera à Mario, altera à Syllâ. Toties ⁹¹ huius aridi & spinosi saxi mutatus est populus. Vix denique inuenies vllam terram, quam etiam nunc indigenæ colant. permixta omnia & insiticia sunt: alius alij successit. Hic concupiuit, quod alij fastidio fuit: ille vnde expulerat, eiectus est. Ita fato placuit, nullius rei eodem semper loco stare fortunam. Aduersus ipsam mutationem locorum, detractis ceteris incommodis quæ exilio adhærent, satis hoc remedij putat Varro, doctissimus Romanorum, quod quocumque venimus, eadem ⁹² rerum naturâ vtendum est. M. Brutus ⁹³ satis hoc putat, quod licet in exsilium euntibus virtutes suas ferre secum. Hæc etiam si quis singula parum iudicat efficacia ad consolandum exsulem, vtraque in vnum collata fatebitur plurimum posse. Quantulum enim est, quod perdidimus? duò quæ pulcherrima sunt, quocumque nos mouerimus, sequentur: natura communis, & propria virtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator vniuersi fuit, ⁹⁴ siue ille Deus est potens omnium, ⁹⁵ siue incorporalis ratio ingenium operum artifex, siue ⁹⁶ diuinus spiritus per omnia maxima minima, æquali intentione diffusus, ⁹⁷ siue fatum & immutabilis causarum inter se coherentium series: id, inquam, actum est, vt in alienum

asserit, lib. 11. cap. 11. Bellum in Sardiniam, annexamque ei Corsicam transit, vbi & sic Caralæ vr-
bis excidio incolas terruit. Sed vulgata: nam prisca
damnat. Reperio enim: Olbia & hinc Valeria vr-
bis, atque omnino legendum: Ibi Olbia, & hic Va-
leria vrbs. Ibi, in Sardinia, hic in Corsica, cuius est
Valeria (vt & Zonas in hac historiâ appellat) siue
Aleria potius, vt Plinius, Mela, & Antoninus.

87. INCERTVM EST.] Non Diodoro quidem, qui
pulsos à Tyrrhenis adfirmat.

86. IMPORTVOSI MARIS.] Itane? audi igitur
Diodorum: Αὐτὴν δὲ τὴν ἴσθμὸν ἐν ἀεσθέρῳ ποσει ἔσται καὶ ἀλ-
λῆσος ἔχει λιμένα τὸν διοικαλῶν ποσει Συρακούσῳ. Ipsa
insula (Corsica) cum maxime PORTVOSA sit, pul-
cherrimum etiam portum habet, Syracusium di-
ctum. En, perpetuus cum Diodoro hoc (sed non meo)
dissensus.

87. DEINDE LIGVRES.] Nec id quidem: sed
Tyrrheni, ex Diodoro.

88. TEGVMENTA CAPITVM.] An mitra fortasse?
nam Strabo scribit, mótanos Hispanos, crines mu-
liebriter demisisse, & frontem mitris texisse.

89. CALCEAMENTI.] Neque id scio, nisi si Vdo-
nes, id est & crinibus pilisue calcei. Nam & sic de Cel-
tiberis Diodorus: ἀπὲρ τὰς κνήμας ἔχοντες ἐλδοσὶ
κνήμας: Circu tibias voluunt è crinibus caligas.

90. ALTERA A MARIO.] Mela: Corsica, præ-
terquam vbi Aleria, & Marianæ Coloniæ sunt, à
Barbaris colitur. Scribe ex hoc loco singularitè: Ma-
riana colonia. Item Plinio: Corsica ciuitates ha-
bet XXXI: colonias, Marianam à C. Mario de-
ductam, Aleriam, à Dictatore Sullâ.

91. HVIVS ARIDI.] De montanis sortasse verum:
vniuersè, vel ex Senecâ alibi falsum, si hoc eius Epi-
gramma:

Corsica piscosis peruia fluminibus.

Et supra triginta flumina tabula Geographica in eâ
asserunt: neque enim oculis ego inspexi. Tamen in alio
etiam Epigrammate est: Non ignis, non haustus
aque. Infra, cap. IX. adimit dumtaxat magna & na-
uigabilia flumina.

92. RERVVM NATVRA.] Mundo. Vide sis me
1. Physiol. Dissert. v.

93. SATIS HOC PVAT.] Ego verò hæc tria ver-
ba insiticia puto.

94. SIVE ILLE DEVS.] Variè loquitur magis,
quam sentit: sed Stoici tamen verbis ita distidebant,
aut disterebant. Atque alij, toti Deo opificium hoc ad-
scribebant, καὶ τὸν θεὸν δημιουργὸν τῆς ἄλλης, καὶ ὡς
πατέρα πάντων: Deum conditorem vniuer-
sorum, & velut patrem omnium, asseriebant: alij
autem eius Rationi hoc malebant, vt iam subdit.

95. SIVE INCORPORALIS RATIO.] Christiani
perè sibi applicent hanc Rationem siue λόγον, Dei
verbum. Sed pro Stoicis: quare Incorporalis? vt à
Deo distinguat, quem corpus atque animal interim
faciebant. Hæc autem Ratio est, quam cum Proui-
dentia & Fato alij miscebant. In his & sequentibus
me vide 1. Phys. Diss. VII. itemq. X I I. Ceterum pro
eâdem hac sententiâ, Seneca in epist. LXV. Causam,
id est Rationem, materiam versare, & quocumque
vult versare, ex illâ varia opera producentem. Il-
la Causa prima, aliàs Deus is dicitur: hic Ratio,
vt vides.

96. DIVINVS SPIRITVS.] Nam & Deum Zeno
definiebat, πνεῦμα δῖον δι' ἑδὸν τῆς κόσμου: Spi-
ritum pertinentem per totum mundum. Est diui-
nus Animus: Physiologica nostra vide.

97. SIVE FATVM.] A prouidentia conditum
mundum Stoici item dicebant: & Fatum aut ipsa, aut
eius pars est. Vide me 1. Physiolog. Dissertat. X I
& X I I.

num arbitrium, nisi vilissima quæque, non caderent. Quicquid optimum homini est, A id extra humanam potentiam iacet: nec dari, nec eripi potest. Mundus hic, quo nihil neque maius, ⁹⁸ neque ornatus, ⁹⁹ rerum Natura genuit: animus contemplator, admiratorque mundi, pars eius magnificentissima, propria nobis & perpetua, tamdiu nobiscum mansura, quamdiu ipsi manebimus. Alacres itaque & erecti, quocumque res tulerit, intrepido gradu properemus. Emetiamur quascunque terras, ¹⁰⁰ nullum inventuri solum intra mundum, quod alienum homini sit. vnde cunque ex æquo ¹⁰¹ ad cælum erigitur acies: paribus interuallis omnia diuina ab omnibus humanis distant. Proinde dum oculi mei ab illo spectaculo, cuius ¹⁰² insatiabiles sunt, non abducantur, dum mihi lunam solemque intueri liceat, dum ceteris ¹⁰³ inhæreere sideribus, dum ortus eorum, occasus, interuallaque, & causas inuestigare ¹⁰⁴ velocius meandi, vel tardius, spectare tot per noctem stellas micantes, & alias ¹⁰⁵ immobiles, alias ¹⁰⁶ non in magnum spatium exeuntes, sed intra suum se circumagentes vestigium, quasdam ¹⁰⁷ subito erumpentes, quasdam igne fuso perstringentes aciem, quasi decidant, vel ¹⁰⁸ longo tractu B cum luce multâ prateruolantes, dum cum his sum, & caelestibus, quâ homini fas est, immiscear; dum animum ad ¹⁰⁹ cognatarum rerum conspectum tendentem, in sublimi semper habeam: quantum refert meâ, quid calcem? Atqui non est hæc terra frugiferarum aut laterum arborum ferax: non magnis & nauigabilibus fluminum alueis irrigatur: nihil gignit, quod alia gentes petant, vix ad tutelam incolentium fertilis: non pretiosus hic lapis ceditur, non auri argentique, venæ eruuntur. ¹¹⁰ Angustus animus est, quæ terrena delectant. ad illa abducendus est, quæ vbiq; æquæ apparerent, ¹¹¹ vbiq; æquæ splendent: & hoc cogitandum est, ista veris bonis per falsa & prauè credita obistere. Quò ¹¹² longiores por-

98. NEQUE ORNATVS.] *Liber meus voce addita, neque minus ornatus: quod tenuerim sensu isto, neque maius, & nihilominus neque ornatus. Nam magna raro ornata & perpolita esse solent. Stoici autem in mundi admiratione & prædicatione multi: ut docemus 11. Physiol. Diss. VII.*

99. RERVM NATVRA GENVIT.] *Communis Natura, id est Deus. Ecce autem quintam sententiam, siue potius sermonem super condito Mundo diuersum. Nam rebus consonant. De Naturâ istâ nos in Physiol. I. Dissert. V.*

CAP. IX. 100. NULLVM INVENTVRI.] *Meus ille bonus: nullum inuenire intra mundum est alienum opus. Vnde cunque: & leuiter variant alij scripti. Lego inuenitur: nullâ inuenire intra mundum est alienâ nobis. Vnde cunque: breuius & concinnius.*

101. AD CÆLV M ERIGITVR.] *Similia huic toti sententia Epicetus Dissert. III. cap. XXII. Ito in exilium. Quò? num aliquis extra Mundum eicere potest? non potest. Quocumque iero, ibi Sol, ibi Luna, ibi sidera, somnia, auguria, & cum Diis conuersatio. Quid Democritus? Anpsi σοφοί αἰσα γὰρ λαοῖ. Ἡ γὰρ τὸ ἀγαθὸν ἀσπίς ὁ ἐπιμασχος ἄσπις: Viro sapienti omnis tellus peruia, & bonæ Menti totus Mundus patria. Euripides:*

Ἄσπις ἰπὸ ἀπὸ ἀσπίς ἀσπίς ἄσπις.

Ἄσπις αὖ δὲ γὰρ ἀπὸ ἀσπίς ἀσπίς ἀσπίς:

Diffusus aër omnis aquilæ peruius,

Omnisque tellus patria animoso est viro.

Socratis illud proiritum, Cuiatem se ferret: Mundanum.

102. INSATIABILES SVNT.] *De hac oblectatione, ego 1. Physiol. Dissert. II.*

103. INHÆRERE SIDERIBVS.] *Hæc & sequentia è Cicerone assimilata dicas: certè in illo paria, v. Tuscul. Quo tandem gaudio affici necesse est Sapientis animum, cum totius Mundi (id est, ea-*

le) motus conuersionesque perspexerit: sideraque vident innumerabilia, cælo inhærentia, cum eius ipsius motu congruere, certis infixa sedibus: septem alia suos quaque tenere cursus, multum inter se aut altitudine, aut humilitate, distantia? C quorum vagi motus, rata tamen & certa sui cursus spatia definiant?

104. VELOCIVS MEANDI.] *Causa est in spatio, quo absint à prima mouente: cui veniuntur suo cursu, languidius, si propiora, efficacius, si longinquâ.*

105. IMMOBILES.] *Fixas in octaua sphaerâ.*

106. NON IN MAGNVM.] *Planctus, qui ita errant, ut non errent, & per vestigia sua redeunt. Exeunt tamen leuiter ab Eclipticâ, sed non extra Zodiacum: etsi laeuorsum aut dextrorsum declinant, manent intra illam orbitam.*

107. SVBITO ERVMENTES.] *Vt Cometas, quæ Senecæ & quorundam opinio fuit: latere eos certis temporibus, neque conspici, tum erumpere subito, & sese exhibere. Esse autem verè stellas. Vide ipsum Quæst. Nat. VII.*

108. LONGO TRACTV.] *E Virgilio est:*

Longos à tergo flammarum albescere tractus. Hoc & prius, ad falsas & deciduas stellas spectat, aëris non cæli filias.

109. COGNATARVM RERVM.] *Nam Stoicis animus ex astris. Manilius apposite:*

- cælum scrutatur in alto,

Cognatūq; sequens corpus, se querit in astris.

Adi Senecam 1. Quæst. Nat. in Præfat.

110. ANGVSTVS ANIMVS.] *Quem magnum magna hæc inspecta faciunt: & tunc iuuat (Seneca 1. Quæst. Nat.) inter sidera ipsa vagantem, diuicum pauimenta ridere, & totâ cum auro suo terram.*

111. VBIQVE ÆQVE SPLENDENT.] *Tria hæc meo libro absunt, sine illâ fraude.*

112. LONGIORES PORTICVS.] *Militarias.*

A porticus expedierint, quò ¹¹³ altiùs turres sustulerint, quò ¹¹⁴ latiùs vicos porrexerint, quò depressiùs ¹¹⁵ æstiuos specus foderint, quò maiori mole fastigia cœnationū subuexerint: hoc plus erit, quod illis cœlum abscondat. In eam te regionem casus eiecit, in quâ latissimum receptaculum casa est. Ne tu pusilli animi es, & fordide se consolantis, ¹¹⁶ si ideo id fortiter pateris, quia ¹¹⁷ Romuli casam nosti. Dic illud potiùs: Istud humile tugurium nempe virtutes recipit. iam omnibus templis formosius erit, cum illic iusticia conspecta fuerit, cum continentia, cum prudentia, pietas, omnium officiorum rectè dispensandorum ratio, humanorum diuinorumque scientia. Nullus angustus est locus, qui hanc tam magnarum virtutum turbam capit: nullum exilium graue est, in quo licet cū ¹¹⁸ hoc ire comitatu. Brutus in eo libro, quem de Virtute composuit, ait, se vidisse Marcellum ¹¹⁹ Mitylenis exsulantem, & quantum modò natura hominis pateretur, beatissimè viuentem, neque vnquam bonarum artium cupidiorè quàm illo tempore. Itaque adiicit, visum sibi se magis in exsilium ire, qui sine illo rediturus esset, quàm illum in exsilio relinquere. O fortunatiorem Marcellum, eo tempore, quo exsilium suum Bruto approbavit, quàm quo populo R. ¹²⁰ consulatum! Quantus vir ille fuit, qui effecit, vt aliquis exsul sibi videretur, quòd ab exfule recederet? qui in admirationem sui adduxit hominem, etiam ¹²¹ Catoni suo mirandum? Idem Brutus ait, C. Casarem Mitylenas præteruectum, quia non sustineret videre deformatum virum. Illi quidem reditum ¹²² impetrauit Senatus, publicis precibus, tam sollicitus ac mæstus, vt omnes illo die Bruti habere animum viderentur, & non pro

Mar-

113. ALTIUS TURRES.] *Petronius:*

Ædificant auro, sedesq; ad sidera mittunt.

Seneca pater lib. 11. Controuers. Sedes ipsas intantum extruxere, vt domus ad vsum & munimentum parata, sint nunc periculo, non præsidio: tanta altitudo ædificiorum est, tantæque viarum angustia, vt neque aduersus ignem præsidium, neque ex ruinis effugium sit. Postea tamen Nero lege inhibuit aliè tollere, quòd & ante eum Augustus: sed potentes spernebant.

114. LATIUS VICOS PORREX.] *Quidam libri*

correxerint: male, & latitudo indicatur. Diuites salicet, aut vna aliquà domo vicum implebant, aut insulis suis occupabant.

115. ÆSTIVOS SPECVS.] *Porticus subterraneas, siue Hypogæas. Eadem Cryptoporticus: quarum vestigia plura nunc Roma.*

116. SI IDEO ID.] *Vera lectio, & sententia. Non solare te ab exemplo: etiam Romulus in casâ coluit, potiùs à ratione, & dic qua sequuntur.*

117. ROMULI CASAM.] *Quam multi commemorant: sed in loco varietas aut pugna videatur. Nam Dionysius palam in Palatio locat: & Palatium quidem gemelli illi sedem habuerunt. Verba lib. 11. Romulus & Remus solent humiles casâs struere, in vicâ illâ pastoriciâ: quarum nunc vna meo auro superest, in latere, quod è Palatio ad Circum flectit, ROMULI CASA dicta. quam curant tuenturque sacerdotes, quibus id commissum est, nihil ad amphorem tamen cultum addentes: sed siquid tempestate aut tempore perit, facientes supplentesque, ad priorem, vt potest, formam. Item Victor, regione decimâ Palatij, Romuli casam ponit. Et Notitia imperij, Regio decima Palatij, continet Casam Romuli. Quid tamen aliq; aliter. Seneca pater 11. lib. Controu. 1. Colit etiam nunc in Capitolio Casam, victor gentium populum. In Capitolio, ecce, ponit. Idem Controu. vi. Inter hæc tam effusa mœnia nihil est humili casâ nobilius. Fastigiatis supra tectis, auro puro fulgenti præluceat Capitolio. *Virruuius lib. 11. In Capito-**

lio commonefacere potest & significare mores vetustatis Romuli casâ, in arce sacrorum stramentis tecta. Ait, in arce, non tamen in ipso templo Capitolino, sed monte fuit, iuxta Curiam Calabram, ne erres. Inducere & Martialis lib. viii. possit:

Sic prius seruatur honos, te Præside, tēplis:

Et casa, tam culto sub Ioue, numen habet.

Est de istâ casâ, quod interpretes parum aduertunt: nec tamen in ipso Iouis templo, sed iuxta. Macrobium

1. Saturn. Vocatâ in Capitolium plebe, iuxta Curiam Calabram, quæ casâ Romuli proxima est. Quid autem in hoc dissonu dicimus? ego nihil, nisi duplicem eam fuisse: veram & veterem in Palatio, alteram ad similem, religionis causâ, in monte Capitolino, vbi omnia aut præcipua sacra. Certè sacra hæc habita, & per illam Valerius etiam iurat, lib. 1111. cap. 14. Per Romuli casam, perque veteris Capitolij humilia tecta iuro: Quin & Pontifices in eâ sacrificare soliti, vt templo. Dio lib. XLVIII. ἢ τε οὐκ ἔν τῳ περὶ τοῦτοῦ, ἐξ ἡγεσπυρίας τῶδε, ἢ οὐκ ἔστιν ἰσχυρὸν ἐν τῶν ἐπερωθισσῶν, ἐναυθῆ: Casa Romuli, ex sacrificio quopiam, quod in eâ Pontifices fecerant, exusta est. Atque id incendium inter dira habet: etsi prompta ea sanè ardere, vt materies & structura fuit. Ouidius:

Quæ fuerit nostri si quæris regia nati,

Adspice de cannis straminibusq; domum.

118. HOC IRE COMITATV.] *Ambrosius lib. 1. de Iacobo, cap. vlt. In quâ solitudine non stipatus, quem vita beata circumdat?*

119. MITYLENIS EXSULANTEM.] *Aliarum à Casare partium. Vide Ciceronis lib. 14. ad Famil. epistolam vi. & vii. & ipsius Marcelli x.*

120. CONSVLATVM.] *Quem gessit cum Seru. Sulpicio, biennio ante civile bellum.*

121. CATONI SVO.] *Suo, vel quia gener eius, Porcia maritus; vel cognatus, ex Seruiliâ Catonis sorore genitus; denique amicus, & in isdem Sapiencie castris.*

122. IMPETRAUIT SENATVS.] *Ciceronis oratio, quâ gratias Casari egit, Senatus nomine, exit at.*

Marcello, sed pro se deprecari, ne exules essent, si sine illo fuissent: sed plus multo con-
 fecutus est, quo die illum exulem Brutus relinquere non potuit, Caesar videre. Contrigit
 enim illi testimonium vtriusque. Brutus sine Marcello reuerti se doluit: Caesar erubuit.
 Num dubitas, quin ille tantus vir, sic ad tolerandum æquo animo exilium se ipse ad-
 hortatus sit? *Quod patriæ cares, non est miserum. Ita te disciplinis imbuisi, vt scires omnem lo-
 cum sapienti viro patriam esse. Quid porrò hic qui te expulit, non ipse per annos decem continuos
 patriam caruit? propagandi sine dubio imperij causâ: sed nempe caruit. nunc ecce trahit illum ad se
 Africa resurgens belli minis plena, trahit Hispania, que fractas & afflictas partes resouet, tra-
 hit Ægyptus infida, totus denique orbis, qui ad occasionem concussi imperij intentus est. cui pri-
 mum rei occurreret? cui parti se opponeret? Aget illum per omnes terras victoria sua. Illum suspiciant
 & colant gentes: tu viue Bruto miratore contentus. Benè ergo exilium tulit Marcellus: nec
 quicquam in animo eius mutauit loci commutatio, ¹²³ quamuis eum paupertas seque-
 retur. in quâ nihil mali esse, quisquis modò nondum peruénit in insaniam omnia sub-
 uertentis auaritiæ, atque luxuriæ, intelligit. Quantulum est enim, quod in tutelam ho-
 mi ni necessarium sit? & cui deesse hoc potest, vllam modo virtutem habenti? Quod ad
 me quidem pertinet, intelligo me non opes, sed occupationes perdidisse. corporis exigua
 desideria sunt: frigus submouere vult, alimentis famem ac sitim extinguere: quicquid
 extra concupiscitur, vitiiis, non vñibus laboratur. Non est necesse omne perferutari pro-
 fundum, nec strage animalium ventrem onerare, nec conchyliâ ¹²⁴ vltimi maris ex igno-
 to littore eruere. Dij istos deæque perdant, quorum luxuria tam inuidiosi imperij fines
 transcendit. ¹²⁵ Ultra Phasim capi volunt, quod ambitiosam popinam instruat: nec pi-
 ger à Parthis, à quibus nondum pœnas repetimus, ¹²⁶ aues petere. Vndique conuehant,
 omnia nota fastidienti gulæ. Quod dissolutus deliciis stomachus vix admittat, ab vlti-
 mo portatur Oceano. ¹²⁷ Vomunt vt edant, edunt vt vomant: & epulas, quas toto orbe
 conquirunt, nec concoquere dignantur. Ista si quis despicit, quid illi paupertas nocet? si
 quis concupiscit, illi paupertas etiam prodest. Inuitus enim sanatur: & si remedia ne
 coactus quidem recipit, interim certè dum non potest, nolenti similis est. C. Caesar, quem
 mihi videtur rerum natura edidisse, vt ostenderet quid summa vitia in summâ fortunâ
 possent, ¹²⁸ centies festerio cœnauit vno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, vix
 tamen inuenit, ¹²⁹ quomodo prouinciarum tributum vna cœna fieret. O miserabiles,
 quorum palatum nisi ad pretiosos cibos non excitatur! pretiosos autem, non eximius
 sapor aut aliqua faucium dulcedo, sed raritas, & difficultas parandi facit. Alioquin si ad
 sanam illis mentem placeat reuerti, quid opus est tot artibus ventri seruientibus? quid
 mercaturis? quid vastatione siluarum? quid profundi perferutatione? ¹³⁰ passim iacent
 alimenta, quæ rerum natura omnibus locis disposuit. sed hæc velut cæci transeunt, &
 omnes regiones peruagantur, maria traiciunt, & cum famem exiguo possint sedare,
 magno irritant.*

x.

Libet dicere: Quid deducitis naues? quid manus & aduersus fe-
 ras

*Sed frustra impetrauit: quia mox à quodam Magio,
 propriis causis, an Cesare subornante, interfectus est.
 Vide Serui epistolam inter Tullianas, lib. iv.*

123. QVAMVIS EVM.] *Scribe, eam: id est, loci
 mutationem.*

124. VLTIMI MARIS.] *Britannici, vnde ostrea
 petebant, è fundo Rutupino.*

125. ULTRA PHASIM.] *Manilius:
 - in luxum iam ventri longius itur,
 Quam modò militiâ. Numidarum pascimur
 oris,
 Phasidos & damnis.*

*Panes vritus: Dapes, quas positas extra Roma-
 num Colchus imperium mittit. Sunt aues Phasia-
 na dicta.*

126. AVES PETERE.] *Phalerides, è Seleuciâ Par-
 thorum. Vide me super hoc tali luxu lib. iv. de Ma-
 gnit. Rom. cap. vii.*

127. VOMUNT VT EDANT.] *Adi epist. lxxviii.
 & xlvii.*

128. CENTIES HS.] *Sunt nobis ccl. millia Phi-
 lipicum: quod Cleopatra in vnâ margaritâ absum-
 psit. Sed hic de aliis cibis mentio: altoquin nec magno
 ingenio opus, exemplo illo iam noto.*

129. QVOMODO PROVINCIA RVM.] *Libri scri-
 pti vocem addunt, quomodo trium prouinciarum.
 Atqui tres prouinciæ profectò, imò vel vnâ è maio-
 ribus, largiter plus reddebant: si tamen de anno non
 mensurao, vrectigali sentis. Commodè igitur è scriptis
 legam: quo mediocritum prouinciarum.*

130. PASSIM IACENT.] *Teles Pythagoricus: Ac
 metuis ne tibi necessaria desint. Nonne omnes
 viae oleribus sunt refertæ? pleni aqua fontes? non-
 ne tibi tot lectos exhibeo, quanta est ipsa terra? &
 folia pro stragulis?*

CAP.

A ras & aduersus homines armatis? quid tanto tumultu discurretis? quid opes opibus ageritis? non vultis cogitare, quam parua vobis corpora sint? Nonne furor & vltimus mentium error est, cum tam exiguum capias, cupere multum? Licet itaque augetis census, promoueatis fines: nunquam tamen corpora vestra laxabitur. Cum bene cesserit negotiatio, multum militia retulerit, cum indagati vndique cibi coierint, non habebitis vbi istos apparatus vestros collocetis. Quid tam multa conquiritis? Scilicet maiores nostri, ¹³¹ quorum virtus etiam nunc vitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum: quibus terra cubile erat: quorum ¹³² tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fictiles deos religiosè iurabatur: qui per illos ¹³³ inuocauerant, ad hostem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minus beatè vivebat ¹³⁴ dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum ¹³⁵ vilissimum cibum in foco ipse manu sua versaret: illà, quã iam saepe hostem percusserat, ¹³⁶ laureamque in Capitolini Iouis gremio reposuerat. quam ¹³⁷ Apicius nostra

B memoria vixit, qui in eã vrbe, ex quã aliquando ¹³⁸ philosophi, velut corruptores iuuentutis, abire iussi sunt, scientiam popinã professus, disciplinã suã sæculum intecit: cuius exitum nosse, operã pretiũ est. Cum ¹³⁹ sestertium milles in culinam cõgessisset, cum tot ¹⁴⁰ congiaria Principum, & ingens ¹⁴¹ Capitolij vectigal singulis comissionibus exorbisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primùm coactus inspexit. superfluum sibi sestertium centies computauit: & velut in vltimã fame victurus, si sestertio centies vixisset, ¹⁴² veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sestertium centies egestas fuit? I nunc, & puta pecuniã modum ad rem pertinere, ¹⁴³ non animi.

Sestertium centies aliquis extimuit: & quod alij voto petunt, veneno fugit. Illi verò tam prauæ mentis homini vltima potio saluberrima fuit. Tunc venena edebat, bibebatque, cum immensis epulis non delectaretur tantùm, sed gloriaretur, cum vitia sua ostentaret, cum ciuitatem in luxuriam suam conuerteret, cum iuuentutem ad imitationem sui sollicitaret, etiam sine malis exemplis, per se docilem. Hæc accidunt diuitias non

C ad rationem reuocantibus, cuius certi sunt fines: sed ad vitiosam consuetudinem, cuius immensum & incomprehensibile arbitrium est. Cupiditati nihil satis est: naturæ satis est etiam parum. Nullum ergo paupertas exsulis incommodum habet: nullum enim

XI.

CAP. X. 131. QVORVM VIRTVS.] *Id est quorum virtute etiam nunc stamus: quia ita firma imperij fundamenta iecit, ut vitia nostra concutiant, nondum eueriant.*

132. TECTA NONDVM AVRO.] *An in tegulis, an magis lacunaribus? Seneca epist. xcvi. Auro tecta perfundimus. Manilius:*

— triclinia templis

Concertant, tectiq; auro, iam vescimur aurum. Vbi forte veriùs, vescimur auro: id est, in vasis lanabibus, aureis.

133. INVOCAVERANT.] *Ita veteres, vulgò, per illos iurauerant. Consonant ista. nam & in iuramento invocatio numinis erat.*

134. DICTATOR NOSTER.] *M. Curius: qui tamen Consul modò fuit. Hunc eundem Fabricium vocat De Prouident. cap. 111. præter alios, quibus constanter est Curius.*

135. VILISSIMVM CIBVM.] *Rapa, ut Plinius & alij.*

136. LAUREAMQVE.] *Vt in triumpho solet, cum Imperator lauream quam manu tenebat, itemq; detrahant fascibus licitorum, in Iouis sinu ponebat, velut victorie auctoris. Pluscula ego super ritu, ad Taciti Annalem.*

137. APICIVS.] *Tres fuisse gulones hoc nomine alibi docuit: iste celeberrimus sub Augusto vixit. de quo Plinius: Nepotũ omnium altissimus gurges.*

138. PHILOSOPHI.] *Ipsam Sc. vide in Agellio, lib. xv. cap. xi. & Suetonii De claris Rhetoribus, initio. Factum hoc anno Urbis dxcii. Et, quod mireris, Athenis hoc aliquando decretum: ut in Laërtij Theophrasto, initio leges.*

139. HS. MILLIES.] *Nostro more & sermone, duos miliones & semis.*

140. CONGIARIA PRINCIPVM.] *Quorum? nam Augustum & Tiberium vidit tantum: nec hunc puo, ut vir fuit, in tales nugas liberalem se gessisse. Verius capi Principes, proceres & diuites illos Senatores, ut alibi in nostro.*

141. CAPITOLII VECTIGAL.] *Fateor Capitolium, & cetera templa, vectigalia annua habuisse, ad tutelam aut ornatum sui: sed eãne data Apicio? absit. Vel igitur ex comparatione capiendum, absumpsisse quantum vel Capitolij vectigal esset: aut (quod mihi aridet) lectio è notis corrupta, scribendumq; Kalendarij. Tum hoc dicat, hominẽ improbẽ vectigal suum annum in vnã cœnam impendisse. De Kalendario, saepe Seneca atque alij, & nos alibi.*

142. VENENO VITAM.] *Dio Cassius lvii. Apicius omnes homines luxus & gula studio superauit. & cum scire aliquando vellet, quid absumpti, & quid reliqui haberet; audito centies hs. restare, indoluit, & vt fame moriturus, sese interemit.*

143. NON ANIMI.] *Imò huius. & Ausonius alludit: Ille opibus modus est, qui modus est animo.*

CAP.

enim tam inops exsilium est, quod non alendo homini abunde fertile sit. At vestem, an A domum desideraturus est exsul? Si hæc quoque ad vsum tantum desiderabit, neque re-
ctum ei deerit, neque velamen. æquè enim exiguo tegitur corpus, quàm alitur. nihil
homini natura, quod necessarium faciebat, fecit operosum. Si desiderat ¹⁴⁴ saturatam
multo conchylio purpuram, intextam auro, variisque coloribus distinctam & artibus;
non fortunæ iste vitio, sed suo pauper est. etiam si illi, quicquid amisit, restitueris, nihil
ages. plus enim restituito deerit ex eo quod cupit; quàm exsuli ex eo, quod habuit. Si de-
siderat aureis fulgentem vasis supellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum
nobile, æs paucorum insaniâ pretiosum, & ¹⁴⁵ seruatorum turbam, quæ quamuis magnam
domum angustet, iumentorum corpora ¹⁴⁶ differta, & coacta pinguefcere, & ¹⁴⁷ natio-
num omnium lapides: ista congerantur licet, nunquam explebunt inexplebilem ani-
mum. non magis, quàm vllus sufficet humor ad fatiandum eum, cuius desiderium non
ex inopiâ, sed ¹⁴⁸ ex æstu ardentium viscerum oritur. non enim sitis illa, sed morbus est.
Nec hoc in pecuniâ tantum, aut alimentis euenit: eadem natura est in omni desiderio, B
quod non ex inopiâ, sed ex vitio nascitur. quicquid illi congereris; non finis erit cupidi-
tatis, sed gradus. Qui continebit itaque se intra naturalem modum, paupertatem non
sentiet: qui naturalem modum excedet, cum in summis opibus quoque paupertas se-
quetur. Necessariis rebus & exsilia sufficiunt: superuacuis nec regna. Animus est qui
diuites facit. hic in exsilia sequitur, & in solitudinibus asperissimis, cum quantum satis est
sustinendo corpori, inuenit, ipse bonis suis abundat & fruitur. Pecunia nihil ad animum
pertinet. non magis, quàm ad deos immortales omnia ista, quæ inperita ingenia, & ni-
mis corporibus suis addicta, suspiciunt. Lapidés, aurum & argentum, & ¹⁴⁹ magni leua-
tiq; mensarum orbés, terrena sunt pondera: quæ non potest amare sincerus animus,
ac naturæ suæ memor, leuis ipse, & quandoque emissus fuerit, ad summa emicaturus.
interim, quantum per moras membrorum, & hanc circumfusam grauem sarcinam li-
cet, celeri & volucris cogitatione diuina perlustrat. Ideoque nec exfulare vnquam potest,
liber, & diis cognatus, & omni mundo omniq; æuo par. Nam cogitatio eius circa om-
ne cælum, & in omne præteritum futurumq; tempus immittitur. Corpusculum hoc,
custodia & vinculum animi, huc atque illuc iactatur: in hoc supplicia, in hoc latrocinia,
in hoc morbi exercentur. animus quidem ipse facer & æternus est, & cui non possunt
XII. ¹⁵⁰ iniici manus. Nec me putes ad eleuanda incommoda paupertatis, quam ne-
mo grauem sentit, nisi qui putat, vti tantum præceptis sapientum. Primum aspice, quan-
to maior pars sit pauperum, quos nihilo notabis tristiores sollicitioresq; diuitibus: imò
nescio an eò lætiores sint, quò animus eorum in pauciora dstringitur. Transeamus à
pauperibus: veniamus ad locupletes. quàm multa sunt tempora, quibus pauperibus si-
miles sunt? Circumcisæ sunt peregrinantium sarcinæ: & quotiescunque festinationem
necessitas itineris exigit, comitum turba dimittitur. Militantes quotam partem rerum
suarum secum habent? cum omnem apparatus castrensis disciplina submoueat. Nec
tantum condicio illos temporum, aut locorum inopia, pauperibus exæquat: sumunt
¹⁵¹ quosdam dies, cum iam illos diuitiarum tædium cepit, quibus humi cœnent, & re-
moto auro, argentoq; fictilibus vtantur. Dementes! hoc quod aliquando concupi-
scunt, semper timent. O quanta illos caligo mentium, quanta ignorantia veritatis exer-
cet,

CAP. XI. 144. SATVRATAM.] *Dibapham, aut
sapius tinclam. Vide Plinium IX. cap. XLI.*

145. SERuatorVM TURBAM.] *Disce ex adiunctis
multos fuisse, & ex Magnitudine nostra Romanâ,
lib. II. cap. vlt.*

146. DIFFERTA.] *Notes hoc amasse ad vehicula,
contra macra viluisse. Seneca epist. LXXXVII. Mulæ
saginata, vnius omnes coloris.*

147. NATIONVM LAPIDES.] *Non gemmas, sed
marmora.*

148. EX ÆSTV.] *Adi Quest. Nat. IV. cap. vlt.*

149. MAGNI LEVATIOVE.] *Ad citreas men-
sas pertinet: de quibus VII. de Benefic. cap. IX. & De
Tranquillit. cap. I.*

150. INICI MANVS.] *Id est, qui experti seruitu-
tis, liber & suus est. Nam in assertionem & vindican-
do, iniectio manus erat.*

CAP. XII. 151. QVOSDAM DIES.] *Horatius:
Plerumque gratæ diuitibus vices, Mundæq; par-
uo sub lare pauperum Cœnæ, sine aularis & ostro,
Sollicitam explicuere frontem. Vide super hoc mo-
re Senecam epist. XVIII.*

A cet, qui fugiunt quod voluptatis causa imitantur! Me quidem, quoties antiqua exempla respexi, paupertatis uti solatis pudet. quoniam quidem eò temporum luxuria prolapsa est, ut maius viaticum exsulum sit, quam olim patrimonium¹⁵² principum fuit. ¹⁵³ Vnum fuisse Homero seruum, ¹⁵⁴ tres Platoni, ¹⁵⁵ nullum Zenoni, à quo cœpit Stoicorum rigida ac virilis sapientia, satis constat. num ergo quisquam eos miseros vixisse dicet, ut non ipse miserimus ob hoc omnibus videatur? Menenius Agrippa, qui inter patres ac plebem publicæ gratiæ ¹⁵⁶ sequester fuit, ¹⁵⁷ ære collato funeratus est. Atilius Regulus, cum Pœnos in Africâ funderet, ad Senatum scripsit, mercenarium suum ¹⁵⁸ discessisse, & ab eo desertum esse rus: quod Senatui publicè curari; dum abesset Regulus, placuit. Fuit tanti, seruum non habere, ut colonus eius populus R. esset. ¹⁵⁹ Scipionis filia ex arario dotem acceperunt: quia nihil illis reliquerat pater. Æquum mehercules erat populum R. tributum Scipioni semel conferre, cum à Carthagine semper exigeret. O felices viros puellarum, quibus populus R. loco foceri fuit! Beatioresne istos putas, ¹⁶⁰ quorum pantomimæ decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cuius liberi à senatu tutore suo, in dotem ¹⁶¹ æs graue acceperunt? Deditur aliquis paupertatem, cuius tam claræ imagines sunt? indignatur exsul aliquid sibi deesse, cum defuerit scipioni dos, Regulo mercenarius, Menenio funus? cum omnibus illis, id quod decrat, ideò honestius suppletum sit, quia defuerat? His ergo aduocatis non tantum tuta est, sed etiam gratiosa paupertas.

Responderi potest: Quid artificiosè ista diducis, quæ singula sustineri possunt, col-
lata non possunt? Commutatio loci tolerabilis est, si tantum locum mures: paupertas tolerabilis est, si ignominia absit, quæ vel sola opprimere animos solet. Aduersus hunc, quisquis me malorum turbâ terrebit, his verbis utendum erit. Si contra vnam quamlibet partem fortunæ satis tibi roboris est, idem aduersus omnes erit. ¹⁶² cum semel animum virtus indurauit, vndique inuulnerabilem præstat. Si auaritia dimisit, vehe-

men-

152. PRINCIPVM FVIT.] Procerum & Senato-
rum, ut ante notabam.

153. VNUM HOMERO.] Quisq̄ni, ductorem ca-
eò? ut fama quidem tenuit. Ceterum diuinitimum
virum etiam fame peruisse (tanta inopia fuit) Sota-
des apud Stobæum scripsit Ser. xcvi. est alij aliter.

154. TRES PLATONI.] Imò quattuor, & famu-
lan vnam, ex ipso Platoni (in Laertio) testamento:
Dianam dimitto liberam, seruos relinquo Ty-
chonem, Bietam, Apolloniadem, & Dionysium.

155. NULLVM ZENONI.] Qui Persæum qui-
dem habuit, à rege Antigono ad tributum missumq̄,
ut à manu esset. Itaque discipulus magis, quam ser-
uus, & nobilis postea philosophus fuit.

156. SEQUESTER.] Duo significat, ex Seruio:
Sequester est, aut medius inter duos altercantes,
aut apud quem aliquid ad tempus deponitur. Hic
prius illud, sicut & Glossis: Sequester, ius iras, me-
diator, arbitrator.

157. AERE COLLATO.] In capita sextantibus.
Liuus 11. Dionysius viii. Valerius 1v.

158. DISCESSISSE.] Male, qui edunt decessisse:
ut & Muretus. Valerius rem narrat lib. 1v. cap. 1v.
Villicum in agello, quem septem iugerum in Pu-
piniâ habebat, mortuum esse, occasionemq̄ na-
dum mercenarium, amoto inde rustico in intru-
mento, discessisse: ideoque petere, ut sibi succes-
sor mitteretur, ne deserto agro, non esset vnde
vxor & sui alerentur. Adde Liuus Epitomam xviii.

159. SCIPIONIS FILLÆ.] Africani quidem, ut
ipse in sequentibus palam dicit: at vereor, ut incuio-
se & falso dicat. Nam habuit ille quidem duas filias,
sed quas pater ipse, non Senatus, elocauit; alteram

P. Scipioni Nasice, alteram Ti. Sempronio Graccho.
Vary tradunt, & Liuus diffuse, libro xxxviii. est
quidam de vna aliter, & patre mortuo nupsisse. Sed
nemo tamen hoc, quod hic Seneca: nec de eximia pau-
perate eius viri est lectum. Quid ergo est? in nomine
error. & Cn. Scipionis est, patris Africani, quod huic
iuris adscriptum. Valerius lib. 1v. Cum secundo bel-
lo Punico Cn. Scipio ex Hispaniâ Senatui scripsisset,
ut sibi successor mitteretur, quia filiam virgini-
nem adultæ iam ætatis haberet, neque ei sine se
dos expediri posset: Senatus patris partes sibi de-
sumpsit, ac puellam nuptui dedit. Hoc ipsum, de
eodem isto, Ioannes Zonaras: ut duplex error Senecæ
videatur, & in nomine, & in numero, qui ex vna
duas fecit.

160. QVORVM PANTOMIMÆ.] Quas decem
diuites habebant, seruas aut libertas. Pliny epistola
quædam lib. vii. & Inscriptiones præscæ.

161. ÆS GRAVE.] Summam non exprimit, non
item Quæst. Natur. 1. cap. vlt. An tu existimas Sci-
pionis filias ex auro nitidum speculum habuisse,
cum illis dos fuisset æs graue: Valerius fecit: & do-
tis modus, inquit, quadraginta millia æris fuit. Vbi
miror esse, qui de re Nymmaria scribens voluerit,
quadringenta legi. Errat. & Valerius ipse castiget:
Veterum ita arcta fuere patrimonia, ut Megullia,
quia cum quinquaginta millibus æris mariti do-
mum intrauerat, Doratæ cognomen inuenerit.
Ij sunt nobis Philippiæ circiter quingenti.

CAP. XIII. 162. CVM SEMEL.] Stoicum Pa-
radoxum, Virtutes & Vicia se consequi, qui, vnâ
vniûsve habeat, omnia habere. Vide me Manuduct.
111. Dissert. 1v. itemq̄, xx.

163. NON

mentissima generis humani pestis; moram tibi ambitio non faciet. Si vltimum diem A
 163 non quasi poenam, sed quasi naturæ legem adspicis; ex quo pectore mortis metum
 eiecetis, in id nullius rei timor audebit intrare. Si cogiras, libidinem non voluptatis cau-
 sâ homini datam, sed 164 propagandi generis; quem non violauerit hoc secretum & in-
 fixum visceribus ipsis exitium, omnis alia cupiditas intactum præteribit. Non singula
 vitia ratio, sed pariter omnia prostermit: in vniuersum 165 semel vincit. Ignominia tu pu-
 tas quemquam sapientem moueri posse, qui omnia in se reposuit; qui ab opinionibus
 vulgi secessit? Plus etiam quam ignominia, est mors ignominiosa. Socrates tamen eod-
 em illo vultu, quo aliquando solus 166 triginta tyrannos 167 in ordinem redegerat, car-
 cerem intrauit, ignominiam ipsi loco detracturus. neque enim poterat carcer videri, in
 quo Socrates erat. Quis vsque eò ad conspiciendam veritatem excæcatus est, vt igno-
 miniam putet M. Catonis fuisse, duplicem in petitione 168 præturæ & 169 consularis re-
 pulsam? ignominia illa præturæ & consularis fuit, quibus ex Catone honor habeba-
 tur. Nemo ab alio contemnitur, nisi à se ante contemptus est. Humilis & proiectus ani- B
 mus fit isti contumeliæ opportunus: qui verò aduersus sæuissimos casus se extollit, & ea
 mala quibus alij opprimuntur, euerit, ipsas miseras 170 insularum loco habet: quando ita
 affecti sumus, vt nihil æquè magnam apud nos admirationem occupet, quam homo
 fortiter miser. Ducebatur Athenis 171 ad supplicium Aristides: cui quisquis occurreret,
 deiiciebat oculos, & ingemiscebat, non tanquam in hominem iustum, sed tanquam in
 ipsam iustitiam animaduertetur. Inuentus est tamen, qui faciem eius inspiceret. pote-
 rat ob hoc 172 moleste ferre, quod sciebat neminem id aufurum puri oris. At ille abster-
 fit faciè, & subridens ait comitanti se magistratui: *Admone istum, ne postea 173 tam improbe*
oscitet. Hoc fuit contumeliæ ipsi contumeliam facere. Scio quosdam dicere, contemptu
 nihil esse grauius, mortem ipsis potiore videri. His ego respondebo, & exsilium saepe
 contempzione omni carere. Si magnus vir cecidit, magnus iacuit. non magis illum con-
 tem-

163. NON QVASI POENAM.] Ipse in Epi-
 grammate: - Lex est, non poena, perire.

164. PROPAGANDI GENERIS.] Verum dogma:
 & in Stoico Catone Lucanus agnoscit. - Venerisq;
 huic maximus vsus, Progenies: vrbis pater est, vr-
 biq; maritus.

165. SEMEL VINCIT.] Mirum, quid ita scripti,
 vincitur: at meus voce additâ, nisi semel vincitur.
 Educo sensum: nisi semel vincit, vincitur.

166. TRIGINTA TYRANNOS.] Sic Athenæ ite-
 rum libera appellarunt triginta rectores, quos vrbis
 Lyfander rectores dederat, decem autem Pyreò.
 Plutarchus in Lyfandro, aliq.

167. IN ORDINEM REDEG.] Quando, aut quo
 modo? Ipse Socrates apud Platonem (in Apologiâ) do-
 cet: cum gloriatur, se à triginta tyrannis missum,
 cum quattuor aliis, vt Leontem Salaminiu, di-
 uitem quendam, Athenas duceret, nempe inter-
 ficiendum. atque illos quidem paruissè, sese au-
 tem de viâ domum recta iussè, NIHILI iniquum
 illud IMPERIVM FACIENTEM. Quæ res, inquit,
 mihi fortasse exitio fuisset, nisi tyrannis illa paul-
 lo post concidisset. Hoc igitur est, in ordinem redi-
 gere, imperata spernere, & pro magistratu, qui supra
 vulgus & extra ordinem est, non habere. Ipsum hoc
 factum in Laertij Socrate tangitur, sed ab imerprete
 Latino confusum, aut peruersum.

168. PRÆTURÆ.] Cum Vatinius ei prælatus, fa-
 ciente Cesare.

169. CONSVLATVS.] Quem biennio ante ciuile
 bellum petiit, rei publicæ causâ. Excidit, homo non
 factus ad ambiendum.

170. INSULARVM LOCO.] Insulae propriè sa-

cerdotibus, vicinis, & rebus sacris. Hi tales, & hec
 talia, sacrosancta censentur, & venerationem habent.
 Seneca iterum hoc sensu, epist. xiv. Hæc litteræ & a-
 pud mediocriter malos insularum loco sunt. Pro
 ipsâ etiam dignitate quavis, medij aui scriptores di-
 cunt: vt, Præfecturæ insulis ornari: Tantæ maie-
 statis (imperij) insulis dignum, Spartianus, Pollio,
 atque alij.

171. AD SUPPLICIVM ARISTIDES.] Istum
 Athenis ad supplicium ductum, nemo scripsit, quod
 sciam: & inter varias super morte eius sententias,
 hanc non dixit Plutarchus: quem vide. Ipsum hoc fa-
 ctum aut dictum quis Aristidi inscribit? ego non rep-
 peri: & da veniam Seneca, credo inter præproperatna,
 & parum excocata esse. Phocioni adscribendum erat,
 de quo idem Plutarchus: Cum ad carcerem, venum-
 num portaturus duceretur, inimici præcurrentes,
 è quibus vnus in frontem eius inspuit. Ipse con-
 uersus ad magistratus, Ου πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἔσται
 ἀνομιώδης: Non coërebit, inquit, aliquis istum
 improbe se gerentem? Hæc res & ipsa verba sunt:
 quæ noster etiam, per argutiolam, inuertit.

172. MOLESTE FERRE.] Alij cum negatione
 edunt, non moleste. Sed acutior sensus in isto, quasi
 dicat, Ideo poterat agere ferre, quia non contemni se
 solum, sed sedari sentiebat: nempe ab homine optico
 & obscuro oris: cuius salina etiam impura.

173. TAM IMPROBE OSCITET.] Inuenit, pro
 suo sensu & inuentiuncula, nisi fallor, Seneca: quod
 & aliàs obserues. Certè vt supra posui, idem Plu-
 tarchus in Apophthegmatis iterauit. Nisi quis de
 Aristide aliud censet, & alicunde eruit: quod
 disjudo.

A temni, quàm cum ædium sacrarum ruinæ calcantur, quas religiosi æquè ac stantes adorant. Quoniam meo nomine nihil habes, mater carissima, quod te in infinitas lacrimas agat, sequitur ut causæ tuæ te stimulent. Sunt autem duæ. nam aut illud te mo- uet, quod præsidium aliquod videris amisisse: aut, quod desiderium ipsum per se pati non potes. Prior pars mihi leuiter perstringenda est. noui enim animum tuum, nihil in suis præter ipsos anantem. Viderint illæ matres, quæ¹⁷⁴ potentiam liberorum mulie- bri impotentiâ exercent; quæ, quia fœminis honores non licet gerere, per illos ambitiosæ sunt; quæ¹⁷⁵ patrimonia filiorum & exhauriunt,¹⁷⁶ & captant; quæ eloquentiam com- modando alius fatigant. Tu liberorum tuorum bonis plurimum gauisa es, minimum vfa: tu¹⁷⁷ liberalitati nostræ semper imposuisti modum, cum tuæ non imponeres:¹⁷⁸ tu filiafamilias,¹⁷⁹ locupletibus filiis vltro contulisti: tu patrimonia nostra sic administra- sti, ut tanquam in tuis laborares, tanquam alienis abstineres: tu gratiæ nostræ, tanquam alienis rebus vtereris, pepercisti, & ex honoribus nostris nihil ad te nisi voluptas¹⁸⁰ & B impensa pertinuit.¹⁸¹ numquam indulgentia ad vilitatem respexit. Non potes itaque erepto filio desiderare, quæ incolumi numquam ad te pertinere duxisti. Illò om- nis consolatio mihi vertenda est, vnde vera vis materni doloris oritur. Ego complexu fi- lii carissimi careo, non conspectu eius, non sermone fruor. vbi est ille, quo viso tristem vultum relaxaui, in quo omnes sollicitudines meas deposui? vbi colloquia, quorum in- explebilis eram?¹⁸² vbi studia, quibus libentiùs¹⁸³ quàm fœmina, familiaritùs¹⁸⁴ quàm mater, intereram? vbi ille occurfus? vbi matre visâ semper¹⁸⁵ puerilis hilaritas? Adiciis istis loca ipsa gratulationum & conuictuum, & ut necesse est, efficacissimas ad vexandos animos recentis conuersationis notas. Nam hoc quoque aduersus te crudeliter fortuna molita est, quod te¹⁸⁶ ante tertium demum diem quàm percussus sum, securam, nec quicquã tale metuentem,¹⁸⁷ aggredi voluit. benè nos¹⁸⁸ longinquitas locorù diuiserat: benè¹⁸⁹ aliquot annorum absentia huic te malo præparauerat: redisti, non ut volupta- tem ex filio perciperes, sed ne consuetudinem desiderij perderes. Si multo antè abfuis- ses, fortius tulisses, ipso interuallo desiderium molliente: si¹⁹⁰ non recessisses, vltimum certè

XIV.

XV.

CAP. XIV. 174. POTENTIAM LIBERORVM.]

Sensus. qua fatigant potentiam liberorum, suã impo- tentiã: id est, in illis potentibus, ostendunt se aliquid posse. Adsidè interpellant, ut huic adsint, illi ob- sint: & per illos quodammodo imperia & magistra- tus gerunt.

175. PATRIMONIA EXHAURIUNT.] Sibi aut alius petendo.

176. ET CAPTANT.] Cum iam scilicet emanci- pati sunt, sui peculij & iuris. Plinius facit, de Regu- lo, lib. iv. epist. 11. Filium amisit. huic emanci- pavit, ut heres matris existeret: mancipatum (ita vulgò ex moribus hominis loquebantur, fœdã & insolitã parentibus indulgentiã simulatione cap- tabat. Incredible est, sed Regulum nosti. Si hac viri, quid fœminæ?

177. LIBERALITATI NOSTRÆ.] Opponit illis, quæ exhauriebant.

178. TV FILIAFAMILIAS.] Nam viuo adhuc patre, Cap. sequenti.

179. LOCUPLETIBVS.] Nota iam tunc diuites fuisse: neque Aula omnia nostro dedit.

180. ET IMPENSA.] Ad sumptus magistratum, ad ludos, epulas, & talia: ad quæ conferre propinqui & amici solent.

181. NUMQUAM INDVLGENTIA.] Opponit tuis, quæ captabant.

CAP. XV. 182. VBI STUDIA.] Quæ noster cum laude & famã tractabat, eloquentia ac sapiëntia.

183. QVAM FÆMINA.] Qui sexus raro talium artium.

184. QVAM MATER.] Quia spretã grauitate, inter audientes, fauentes, discentes eram.

185. PVERILIS HILARITAS.] Non quod puer (vir iam, & maritus, & pater erat: sed quod vultu hilaro & blando, in puerum quasi redibat.

186. ANTE TERTIVM.] Aliq. tertiumdecimum diem. Sed verius de tertio die: ex eo quod sequitur, fructum biduo diutius videndi filium tulisses. Igitur res ita fuit. rediit Romam ex Hispaniã, inter- fuit morti & funeri nepotuli sui (ex verbis iam pro- dendum) iterumq. abiit, & in viã de fato filij & exsi- lio audiuit. In viã, inquam, cum biduum iam abfuis- set. De regressu eius, & quod plures dies Romæ, enuncunt hæc verba, cap. 11. supra: Intra vigesimum diem, quàm filium meum IN MANIBVS & oscu- lis tuis mortuum funeraueras, raptum me audi- sti. Ergo duo mala inter tot illos dies: nepotis coram rapti, & filij absente. nam ait: audisti. Venit igitur, abiitq. ut dixi: iterumq. rediit, hoc casu excita, & è viã retracta.

187. AGGREDI VOLVIT.] Omnino legendum, regredi.

188. LONGINQVITAS.] Non ergo in secessu aut rare aliquo suburbano, sed in ipsã procul Hispaniã. Videtur autem mortuo Romæ marito, relictis ibi grandioribus liberis, redisse in patriam; vbi pater, amici, opes.

189. ALIQVOT ANNORVM.] Nota. absentia igitur & migratio, non peregrinatio fuit.

190. NON RECESSISSES.] In Hispaniam, igna-

H

ra in-

certè fructum biduo diutius videndi filium tulisses. Nunc crudele fatum ita composuit, A
 vt nec fortunæ meæ interesset, nec absentia assuesceres. Sed quanto ista duriora sunt,
 tanto maior tibi virtus aduocanda est, & velut cum hoste noto, ac saepe iam victo, acrius
 est congregiendum. Non ¹⁹¹ ex intacto corpore tuo sanguis hic fluxit: per ipsas cicatri-
 ces percussa es. Non est quod vtaris excusatione nominis muliebris, cui panè con-
 cessum est immoderatū in lacrimas ius, non immensum tamen: & ideò maiores ¹⁹² de-
 cem mensium spatium lugentibus viros dederunt, vt cum pertinaciā muliebris mæroris
 publicā constitutione ¹⁹³ deciderent. non prohibuerunt luctus, sed finierunt. Nam &
 infinito dolore, cum aliquem ex carissimis amiseris, affici, stulta indulgentia est: & nullo,
¹⁹⁴ inhumana duritia. Optimum inter pietatem & rationem temperamentū est, & sen-
 tire desiderium, & opprimere. Non est quod ad quasdam faminas respicias, quarum
 tristitiam semel sumptam mors finiuit. nosti quasdam, quæ amissis filiis, imposita ¹⁹⁵ lu-
 gubria numquam exuerunt. à te plus exigit vita ab initio fortior. non potest muliebris
 excusatio contingere ei, à quā omnia vitia muliebria abfuerunt. Non te maximum sæcu- B
 li malum, impudicitia, in numerum plurium adduxit. non gemmæ te, non margaritæ
 flexerunt: non tibi diuitiæ, velut maximum generis humani bonum, resulerunt: non
 te benè ¹⁹⁶ in antiquā & seuerā institutam domo, periculosa etiam probis peiorum de-
 torfit imitatio. Numquam te fecunditatis tuæ, quasi exprobraret ætatem, puduit: num-
 quam more aliarum, quibus omnis commendatio ex formā petitur, tumescens vete-
 rum abscondisti, quasi indecens onus, nec intra viscera tua conceptas spes liberorum
 elisisti. Non faciem lenociniis ac coloribus polluisti. numquam tibi placuit vestis, quæ
 nihil ampliùs ¹⁹⁷ quàm nudam componeret: vnicum tibi ornamentum, pulcherrima,
 & nulli ¹⁹⁸ obnoxia ætati, forma: maximum decus, visa est pudicitia. Non potes itaque,
 ad obtinendum dolorem, muliebre nomen prætere, ex quo te virtutes ¹⁹⁹ tuæ sedu-
 xerunt. tantum debes à faminarum lacrimis abesse, quantum à vitiiis. Ne faminae qui-
 dem te sinent intabescere vulnere tuo, sed leuiori necessario mærore citò defunctam, C
 iubebunt exurgere: si modò illas intueri voles feminas, quas conspecta virtus inter ma-
 gnos viros posuit. Corneliam ex duodecim liberis ad duos fortuna redegit. Si numerare
 funera Cornelie velles, amiserat decem: si æstimare, amiserat Gracchos. Flentibus ta-
 men

*ra instantis mali. Tamen rediit: & Rome fuisse, dum
 filius exsulat, & hoc scribit, colligas è Cap. sequenti,
 vbi manifestò fratribus & nepotibus eam iungit, &
 à patre abiungit.*

191. EX INTACTO.] *Vide quæ supra, de conti-
 nuis huius femina luctibus, cap. xi.*

CAP. XVI. 192. DECEM MENSIVM.] *Oui-
 dius idem in Fastis. Atqui de anno luctus etiam le-
 gas, in Senecæ nostro epist. lxxiii. Annum fami-
 nis ad lugendum constituere maiores. Et Diony-
 sius semel iterumq; feminas annum luxisse, in Po-
 plicola morte, atque alibi, adfirmat. Quid est? vtrum-
 que fortasse verum: in funere mariti, non nisi decem
 menses luxisse, in parentum aut agnatorum aliter, &
 annum totum. Nisi quis in talibus locis annum Romu-
 li accipiat, quod vix puto. Quare autem in viri fu-
 nere decem menses finiti? quia id tempus legiti-
 me partitionis: & ne proles incerta esset, aut sanguis
 confusus.*

193. DECIDERENT.] *Quasi pacto & lege transi-
 gerent.*

194. INHUMANA DURITIA.] *Ita ad Marciam,
 cap. iv. Nec te inhumano ferre humana iubeam
 modo. Facit Antonini Pij vox: Permittite illi vt
 homo sit. neque enim vel Philosophia, vel Impe-
 rium, tollit affectus.*

195. LUGUBRIA.] *Vestis & insignia luctus.*

*Propertius: Et benè habet, numquam mater lu-
 gubria sumpsi.*

196. IN ANTIQVA.] *Moris antiqui & seueri, vt
 in colonis aut municipiis.*

197. QVAM NUDAM COMPONERET.] *Valde li-
 bri variant. Quidam, vestis quæ ampliùs nudaret,
 quàm componeret. Alij, vestis quæ ad nihil aliud,
 quàm vt nudaret, componetur. Meus ille: quæ
 nihil ampliùs nudaret, quàm componeretur. Pu-
 to fuisse: nihil ampliùs nudaret, cum poneretur.
 Argutè, vt solet: Vestis, inquit, quæ nec posita ma-
 gis nudaret, quàm sumpta. Indicat tennes illas & pel-
 lucidas, quas hoc ipso sensu describit, De Benefic. vii.
 cap. ix. Video Sericas vestes, si vestes vocandæ
 sunt, in quibus nihil est quo defendi aut corpus,
 aut denique pudor possit. quibus sumptis parum
 liquidò mulier nudam se non esse iurabit. Hora-
 tius: Altera nil obstat Cois tibi, panè videre est
 Vt nudam. Adde Epist. xc.*

198. OBNOXIA ÆTATI.] *Quid? vt atas non li-
 bet vigorem, aut atterat? amant hoc dicere feminae: sed
 vix opinor Senecam matri sic blandiunt. Magis lege-
 rim, arti. quod opponit lenociniis aut coloribus
 aliarum. In Colonienis est, pulcherrima tu, & nulli:
 ex quo ampliùs velim, pulcherrimum, tua & nulli:
 obnoxia arti. Tuam & naturam formam possides
 tantum, arti nihil debes.*

199. TVÆ SEDVXERVNT.] *An magis, eduxerunt?*

A men circa se, & fatum eius execrantibus interdixit, *Ne fortunam accusarent, quæ sibi filios Gracchos dedisset.* Ex hac feminâ debuit nasci, qui diceret in concione: *Tu matris meæ maledicas,* ²⁰⁰ *quæ me peperit?* Multò mihi videtur animosior vox matris. Filius magnò æstimabat Gracchorum natales: mater & funera. Rutilia ²⁰¹ Cottam filium secuta est in exsilium, & vsque eò fuit indulgentiâ constricta, vt mallet exsilium pati, quàm desiderium: nec antè in patriam, quàm cum filio rediit. Eumdem iam ²⁰² reducem, & in Rep. florentem tam fortiter amisit, quàm secuta est: nec quisquam lacrimas eius post elatum filium notauit. In expulso virtutem ostendit, in amisso prudentiam. nam & nihil illam à pietate deterruit, & nihil in tristitiâ superuacua stultaque derinuit. Cum his te numerari feminis volo, quarum vitam semper imitata es: earum in coërcendâ comprimendâque ægritudine optimè sequeris exemplum. Scio rem non esse in nostrâ potestate, nec vllum affectum feruire: minimè verò eum, qui ex dolore nascitur. Ferox enim, & aduersus omne remedium contumax est. volumus eum interim obruere, & deuora-

B re gemitus: per ipsum tamen compositum fictumque vultum lacrimæ profunduntur. Ludis interim aut gladiatoribus animam occupamus: at illum inter ipsa, quibus auocatur, spectacula, leuis aliqua desiderij ²⁰³ nota subiuit. Ideò melius est, illum ²⁰⁴ vincere, quàm fallere. Nam qui aut delusus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, & ipsâ quiete impetum ad sciendum colligit: at qui rationi cessit, in perpetuum componitur. Non sum itaque monstraturus illa, quibus vsos multos esse scio, vt peregrinatione te vel longâ detineas, vel amcenâ delectes, vt rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupes temporis; vt semper nouo te aliquo negotio implices: omnia ista ad exiguum momentum profunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt. ego autem malo illum desinere, quàm decipi. Itaque illò te duco, quò omnibus qui fortunam fugiunt, confugiendum est, ad ²⁰⁵ liberalia studia: illa sanabunt vulnus tuum, illa omnem tristitiam tibi euellent. His etsi nunquam assuesces, nunc vtendum erat: sed quantum tibi patris mei ²⁰⁶ antiquus rigor permisit, omnes bonas artes non quidem comprehendisti, attigisti tamen. Vtinam quidem virorum optimus, ²⁰⁷ pater meus, nimis maiorum consuetudini deditus, voluisset te sapientum præceptis erudiri potius, ²⁰⁸ quàm imbui: non parandum tibi nunc contra fortunam esset auxilium, sed proferendum. ²⁰⁹ Propter istas quæ litteris non ad sapientiam vtuntur, sed ad luxuriam instituuntur, minus est indulgere studiis passus. beneficio tamen rapacis ingenij plus, quàm pro tempore, hausisti: iacta sunt disciplinarum omnium fundamenta. Nunc ad illas reuertere: tutam te præstabunt, illæ consolabuntur, illæ delectabunt, illæ si bonâ fide animum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, nunquam sollicitudo, nunquam afflictionis irritæ superuacua vexatio: nulli horum patebit pectus tuum nam ceteris vitiis iam pridem clusum est. Hæc quidem certissima præsidia sunt, & quæ sola te fortunæ eripere possint: sed quia dum in illum portum, quem studia promittunt, perueneris, adminiculis quibus innitaris opus est, volo interim solatia tua tibi

osten-

D 200. QVÆ ME PEPERIT?] C. Gracchi vox fuit, sed Plutarcho aliter paullo clara: *Ἐὸ Κορνυλίας καὶ δὸν περὶ τὸν Τιβέριον τινέσθαι*; Tu Corneliæ maledicis, quæ Tiberium peperit? Et verius, opinor, certè modestius, in fratrem nam, non suam laudem.

201. COTTAM FILIUM.] Est C. Aurelius Cottus, de quo Cicero 111. de Oratore: C. Cotta, quem ille (Crassus) florentem reliquerat, paucis diebus post mortem Crassi depulsi per inuidiam Tribunatu, non multis ab eo tempore mensibus cecidit: cecidit est. Adde eundem Ciceronem, in Bruto. *Marianis temporibus hæc enenerunt.*

202. REDUCEM, ET FLORENTEM.] Restituit lege latâ Sulla victor, cum aliis. Ipse Cotta, in Fragmentis Sallustianis: Vos Quirites rursus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dedistis. *Dignitate, nam & Consul fuit anno Urbis*

DCLXXVI. triumphalis etiam futurus, nisi mors intercepisset, Cicero scriptum in Pisonem.

203. NOTÂ SUBIUIT.] Alij libri, subruit: statem euerit.

204. VINCERE, QVAM.] Suprà, cap. 111. Constitui vincere dolorem tuum, non circūscribere.

205. LIBERALIA STUDIA.] Maxime Philosophiam, quæ propriè meretur hoc nomen.

206. ANTIQVVS RIGOR.] Suprà, hoc ipso cap. in antiquâ & seuerâ institutam domo.

207. PATER MEVS.] Delenda videntur, & ante iam posuit.

208. QVAM IMBVI.] Persundi & tingi hic valet: alibi aliter.

209. PROPTER ISTAS.] Recepti tunc moris, vt femine plerique artibus instituerentur, etiam marita: sed cum plurimum, ad amores aut delicias, abusu.

ostendere. Respice ²¹⁰ fratres meos: quibus saluis, fas tibi non est accusare fortunam. in A
 vitroque habes quod te diuersâ virtute delectet: ²¹¹ alter honores industriâ consecutus
 est, ²¹² alter sapienter contempsit. Acquiesce alterius filij dignitate, alterius quiete, vtrius-
 que pietate. noui fratrum meorum intimos affectus. alter in hoc dignitatem excolit, vt
 tibi ornamento sit: alter in hoc se ad tranquillam quietamque vitam recepit, vt tibi va-
 cet. Bene liberos tuos & in auxilium, & in oblectamentum, fortuna disposuit: potes al-
 terius dignitate defendi, alterius otio frui. Certabunt in te officijs: & vnus desiderium,
 duorum pietate supplebitur. Audacter possum promittere: nihil tibi deerit, ²¹³ præter
 numerum. Ab his ad nepotes quoque respice. ²¹⁴ Marcum blandissimum puerum, ad
 cuius conspectum nulla potest durare tristitia: nihil tam magnum, nihil tam recens in
 cuiusquam pectore fuerit, quod non circumfusus ille permulceat. Cuius non lacrimas
 illius hilaritas supprimat, cuius non contractum solitudine animum illius argutiæ fol-
 uant? quem non in iocos vocabit illa lasciuia? quem non in se conuertet, & abducat in-
 fixum cogitationibus, illa neminem satiatura garrulitas? Deos oro, contingat hunc habe-
 re nobis superstitem. In me omnis fatorum crudelitas lassata consistat: ²¹⁵ quicquid ma-
 tri dolendum fuit, in me transferit: quicquid auia, in me. Floreat reliqua in suo statu
 turba: nihil de orbitate, nihil de condicione meâ querat. Fuerim tantum, nihil amplius
 dolitura domus ²¹⁶ piamentum. Tene in gremio tuo citò tibi daturam pronepotes
²¹⁷ Nouatillam: quam sic ²¹⁸ in me transtuleram, sic mihi adscripseram, vt possit videri,
 quòd me amisit, quamuis saluo patre, pupilla. hanc & pro me dilige. Abstulit illi nu-
 per fortuna matrem: tua potest efficere pietas, vt perdidisse se matrem doleat tantum,
 non & sentiat. Nunc mores eius compone, nunc formam: alius præcepta descendunt,
 quæ teneris imprimuntur ætatibus. Tuis affuescat sermonibus: ad tuum fingatur ar-
 bitrium. multum illi dabis, etiam si nihil dederis præter exemplum. Hoc iam tibi sol-
 lemne officium, pro remedio erit. non potest animum piè dolentem à solitudine auer-
 tere, nisi aut ratio, aut honesta occupatio. Numerarem inter magna solatia ²¹⁹ patrem C
 quoque tuum, nisi abesset. nunc tamen ex affectu tuo, quid illius intersit, cogita: intel-
 liges, quanto iustius sit, te illi seruari, quàm ²²⁰ mihi impendi. quoties te immodica vis
 doloris inuaserit, & sequi se iubebit, patrem cogita. cui tu quidem tot nepotes pronepo-
 tesq; dando, effecisti ²²¹ ne vnica esses: consummatio tamen ætatis actæ feliciter, in te
 XVII. vertitur. Illo viuo, nefas est te, quòd vixeris, queri. Maximum adhuc solatium
 tuum tacueram, sororem tuam: illud fidelissimum pectus tibi, in quod omnes curæ tuæ
 pro indiuiso transferuntur, illum animum omnibus nobis maternum. Cum hac tu la-
 crimas tuas miscuisti, in huius primùm ²²² respirasti sinu. Illa quidem affectus tuos
 fem-

210. FRATRES MEOS.] *Nouatum, & Melam, qui tecum nunc Romæ.*

211. ALTER HONORES.] *Nouatus, siue ex ad-
 optione, Iunius Gallio.*

212. ALTER SAPIENTER.] *Mela, Lucani pater.
 Vide Tacitum extremo Annali xvi.*

213. PRÆTER NUMERUM.] *Sic ad Marciam,
 cap. iv. Tiberij pietas efficiebat, vt nihil sibi, nisi
 numerum, deesse sentiret.*

214. MARCVM BLAND. PVERVM.] *Est sanè
 ipsius filius, etsi video esse qui ambigant. Ex Epigram-
 mate apparet:*

*Sic Marcus dulci qui nunc sermone fritinnit,
 Facundo patruos prouocet ore duos.
 Sed & verba & vota, quæ hic sunt, patrem & eius
 affectum clamant.*

215. QUIDQVID MATRI.] *Vxor, tunc etiam
 viue, vt apparet. Quæ tamen illa, nescio: nam Paul-
 tinam postea sanè duxerit, de quâ re in Vita vide-
 binus. Sed viuebat igitur tunc Marcus, etsi alium
 filiolum amiserat paullo ante exsilium, de quo supra
 cap. ii. & aspiciat statim fortasse, cum dicit: Nihil de*

*orbitate meâ. Etsi referri hoc eò potest, quòd patriæ
 & parentibus esset orbis.*

216. PIAMENTVM.] *Kalappa, & piacularis
 victima.*

217. NOVATILLAM.] *Nouati filiam.*

218. IN ME TRANSTULERAM.] *Adoptione
 non opinor, sed affectu & curâ.*

219. PATREM QVOQVE.] *Qui absens in Hisp.
 220. MIHI IMPENDI.] *Contradi, & erogari,
 vnâ mecum perire. Super eo verbo vide Notas ad
 De Prouid. cap. v.**

221. NE VNICA ESSES.] *Itane vnica? atqui sta-
 tim, cap. sequenti Sororem illi donat. An igitur eâ-
 dem matre quidem, sed diuerso patre fuit? apparet: nisi
 quis contra, eodem patre, sed non matre genitas ve-
 lit. Nam supra, cap. ii. Amisisti matrè statim nata,
 creuisti sub nouerca. Itaque pater aliam superdu-
 xit: & ex eâ si aliam genuit, potest tamen illi Vnica
 dici hæc nostra, respectu illius matris.*

CAP. XVII. 222. RESPIRASTI SINU.] *Vox,
 sinu, præcis libris abest: an ergo fuerit, in huius pri-
 mum ore spirasti? in aspectu eius & oculis.*

A semper sequitur: in meâ tamen personâ, non tantum pro te dolet. Illius manibus ²²³ in urbem perlatus sum: illius pio maternoque ²²⁴ nutricio ²²⁵ per longum tempus aeger conualui: illa ²²⁶ pro quaesturâ meâ gratiam suam extendit: & quæ ne sermonis quidem, aut clara salutationis sustinuit audaciam, pro me vicit indulgentiâ verecundiam. Nihil illi seductum vitæ genus, nihil modestia, in tantâ feminarum petulantia, rustica, nihil quies, nihil secreti & ad otium repositi mores obstiterunt, quod minus pro me etiam ambitiosa fieret. Hæc est, mater carissima, solatium, quo reficiaris: illi quantum potes te iunge, illius arctissimis amplexibus alliga. Solent marentes, ea quæ maximè diligunt, fugere, & libertatem dolori suo quaerere: tu ad illam te, & quicquid cogitaueris, confer. siue seruare ²²⁷ habitum istum voles, siue deponere, apud illam inuenies vel finem dolori tuo, vel comitem. Sed si prudentiam perfectissimæ feminae noui, non parietur te nihil profuturo mærore consumi, & exemplum tibi suum, cuius ²²⁸ ego etiam spectator fui, narrabit. Carissimum virum amiserat, auunculum nostrum, cui virgo nupserat, in ipsâ nauigatione: tulit tamen eodem tempore & luctum, & metum, cuiuslibet te tempestatibus corpus eius ²²⁹ naufraga euexit. O quàm multarum egregia opera in obscuro iacent! Si huic illa simplex admirandis virtutibus contigisset antiquitas: quanto ingeniorum certamine celebraretur vxor, quæ oblita imbecillitatis, oblita etiam firmissimis metuendi maris, caput suum periculis pro sepulturâ obiecit, & dum cogitat de viri funere, nihil de suo timuit? Nobilitatur carminibus omnium, quæ se ²³⁰ pro coniuge vicariam dedit. hoc amplius est, discrimine vitæ sepulcrum viro quaerere: maior est amor, qui pari periculo minus redimit. Post hoc nemo miratur, quod ²³¹ per sedecim annos, quibus maritus eius Ægyptum obtinuit, nunquam in publico conspecta est. neminem prouincialem domum suam admisit: nihil à viro petiit, nihil à se peti passâ est.

Itaque

223. IN VRBEM PERLATVS.] Nota, & gaudeat Hispania. natus igitur in eâ fuit: sed puer aut infans C Romam latus. Faciunt verba, MANIBVS, & PERLATVS.

224. NUTRICIO.] Pro nutricatu, vt Columella.

225. PER LONGVM TEMPVS.] An sub Caligulâ, cum tabescere visus? an & anteâ? Nam pleraque eius etas morbis obnoxia, vt alibi queritur.

226. PRO QVÆSTVRA.] Sub Cæio, opinor.

227. HABITVM ISTVM.] Lugubrem.

228. EGO ETIAM SPECTATOR.] Ergone in Ægypto fuit? apparet. Adolescens scilicet sub Tiberio auunculum suum non quidem comitatus euenit est (neque enim tot annos habuisse probabile est) sed agentem ibi, & sub finem Præfecturæ ac vitæ innisit. Sanè spectator esse (vt hic palam scribit) facti huius non potuit, nisi huic ex Ægypto redeunti adfuit, & vnâ nauigauit.

229. NAVFRAGA EUEXIT.] Nondum naufraga, sed naufragio propinqua. Nam nauis exarmæuerat: vt mox dicit. Ceterum ait tollit, vt pleræque huius femina, in cuius laudes valdè est benignus.

230. PRO CONIUGE VICARIAM.] Ea Alcestis fuit, poetarum scriptis nobilitata.

231. PER SEDECIM ANNOS.] Et mox hic numerus repetitur, vt de errore non suspicetur. Quis tamen iste tandiu Ægypto præfectus? queri, vel Seneca causâ, dignus, & quia auunculus ei ad finem fuit. Credo me repperisse equidem, etsi Seneca nusquam nominatum. Sed temporum ratio, & Præfectorum Ægypti observatio, manu ad verum & virum ipsum duxit. Primum noto, euenisse ista ante Claudium, imò & Caium: quia ante Quæsturam Seneca hic reditus. Ergo sub Tiberio: qui autem tunc Ægypti Præfides? Fuit Amilius Rectus, quem Dio nominat sta-

tim sub initia Tiberij, & qui cum huic Principi grandiore solito summam pecuniæ ex Ægypto misisset: rescriptis bonus adhuc Tiberius, Tonderi se oues suas, non de glubi velle. Hæc Dio, inter Acta anni DCCLXVIII. ad est. primo Tiberij anno. Aio nunc autem huic successisse mox in Præfecturâ Vetrasium Pollionem: atque illum esse, de quo hic omnis sermo. Quo argumento? certo, quod Dio Cassius in Acta anni DCCLXXXV. scribit: Vetrasio Pollione, Ægypti præfecto, vitâ functo, Ibero cuidam Casariano liberto prouinciam ad tempus mandauit. Ecce, mortuus ille Præfectus tali anno: ad quem iussu sunt XVI. anni, quos Seneca hic notat, ab Amilijs Recti præfecturâ. Computa, reperies. Nota etiam, quod mortuum dicit, in ipsâ nempe nauigatione, vt hic noster. Successit autem ei Iberos, vt in Dionis, aut potius Seuerus, vt ex Philone castigandum censeo, qui disertè scribit (contra Flaccum) post Seueri obitum (iuxta τὴν σιθηγοτελοσιν) Flaccum accepisse prouinciam, in sex annos. At Dionis verba erant: Κάτω τούτω ἐνθάσίου πέλωνος, τὸ τῆς αἰγύπτου ἀρχοντος τελοσίνσωντος, ἰθὺς τῆς ναυαπίσης χρόνον τινὰ τὸ ἴδιον ἐπαίετο. Itaque litterula tantum retrahenda est, & capiti vocis annexenda, σιθηγο. Ille autem Seuerus non diu sanè præfuit, vix pauculos menses: ex ipso Philone, qui ait, Flaccum quidem in sex annos præfectum, sed quinque tantum annos Tiberium vixisse. Ita est omnino. post Vetrasij mortem paullo plus quinque anni supersunt, & ex his menses aliquot Seuerus libavit. Quam belle hæc conueniunt? neque alius esse à Vetrasio per sedecim annos potuit. Neque mirum tot illos, sub Tiberio: cuius moris fuit (Taciti verba) continuare imperia, ac plerisque ad finem vitæ in iisdem exercitiis aut iurisdictionibus habere. Hic ergo ille

Itaque ²³² loquax, & ingeniosa in contumelias praefectorum provincia, in qua etiam A
 qui vitauerunt culpam, non effugerunt infamiam, velut vnicum sanctitatis exemplum
 suspexit: & quod illi difficillimum est, cui etiam periculosi sales placent, omnem verbo-
 rum licentiam continuit: & hodie similem illi, quamvis nunquam speret, semper optat.
 Multum erat, si per sedecim annos illam provincia probasset: plus est, quod ignorauit.
 Haec non ideo refero, ut eius laudes exsequar, quas ²³³ circumscribere est, tam patre
 transcurrere: sed ut intelligas, magni animi esse feminam. quam non ambitio, non aua-
 ritia, comites omnis potentiae & pestes, vicerunt: non metus mortis eam, ²³⁴ exarmata na-
 uis naufragium suum spectantem, deterruit, quod minus exanimi viro haerens, quareret, non
 quemadmodum inde exiret, sed quemadmodum efferret. Huic parem virtutem exhi-
 beas oportet, & animum a luctu recipias, & id agas, ne quis te putet partus tui poenite-
 re. Ceterum quia necesse est, cum omnia feceris, cogitationes tamen tuas subinde ad me
 recurrere, nec quemquam nunc ex liberis tuis frequentius tibi obuerfari: non quia illi
 minus cari sint, sed quia naturale est, ²³⁵ manum saepius ad id referre quod doleat: qua-
 lem me cogites, accipe. Laetum & alacrem, velut optimis rebus. sunt autem optima,
 quum animus omnis cogitationis expers operibus suis vacat, & modo se ²³⁶ leuioribus
 studiis oblectat, modo ad considerandam suam vniuersique naturam, veri auidus insur-
 git. Terras primum, situmque earum quarit. deinde condicionem circumfusi maris,
 cursusque eius alternos & recursus: tunc quicquid inter caelum terrasque plenum formi-
 dinis interiacet, perspicit, & hoc tonitribus, fulminibus, ventorum flatibus, ac nimbo-
 rum niuisque & grandinis iactu tumultuosum spatium: tum peragratis humilioribus,
 ad summa prorumpit, & pulcherrimo diuinorum spectaculo fruitur, aeternitatisque suae
 memor, in omne quod fuit, futurumque est omnibus saeculis, vadit.

*auunculus. Atqui non nominat vsquam Seneca. Non
 in his quidem libris, qui exstant: quis scit, si in aliis?
 Nominat C. Balbillum, Aegypti praefectum, per-
 honeste, Quaest. Nat. IV. cap. I. At ille esse non potest,
 qui sub Nerone demum provinciam eam accepit. An
 idem cum nostro est, Triarius Pollio in Plinij libro
 XXXVI. cap. VII? Non est. nam ille Procurator ibi
 (non Praefectus) Claudij Caesaris: cum iste iamdiu
 viuere desisset. Addo, quod meliores libri Asinium
 Pollionem scribunt. Longior sui, sed inuis hoc eruisse.*

232. LOQUAX ET INGENIOSA.] Herodotus
 lib. IV. Aegyptij sunt homines naturam dicaces, &
 facti ad cauillos aut iocos dicendos. Iaciuntque in
 eos qui eminent multa, quae ipsis gratiosa aut ve-
 nusta videntur, sed mordent & pungunt in quos
 iaciuntur. Talia alij de illis, nominatum Popiscus
 in Saturnino.

233. CIRCUMSCRIBERE EST.] In angustum gy-

rum includere, late per se susas.

234. EXARMATA NAVI.] Armamentis spoliata.
 Notatum hodieque, mare cadauera agrè ferre, & tem-
 pestates suboriri.

235. MANVM SÆPIVS.] Ex Graeco senario:
 Οσπυτις α λυγλ, κεισ ε αγη την γαισ ε γυ:
 Vbi dolor est, illic manum quis admouet.
 Adde, quod natura magis anemus miseris. Auctior
 Thebaidos:

Quod causa melior, forsque deterior trahit,
 Inclinat animus, semper infirmo fauens.
 Miseros magis Fortuna conciliat suis.

Hoc mater inibi, simili affectu, dicit. Sed & noster
 epist. LXVI. Parentum amor magis in ea, quorum
 miseretur, inclinat.

236. LEVIORIBVS STUDIIS.] Poësi, & Philologia.
 Dixerit igitur aliquis, hic eum poetatum, & forsasse
 Medeam scripsisse. Haec fortia: quam aliter ad Polybium?